

Юридичні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 2(41)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2014

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подолька А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляев І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Піла В. І., д-р екон. наук, проф., Радзієвський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демченко С. Ф., д-р юрид. наук, Джуль В. В., д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р юрид. наук, доцент, Мартиненко О. А., д-р юрид. наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доцент, Недюха М. П., д-р філос. наук, проф., Подолька А. М., д-р юрид. наук, проф., Темченко В. І., канд. юрид. наук, доцент, Христинченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 3 від 26 березня 2014 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подолька (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 — Вип. 2 (41). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2014. — 192 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).

Міністерством освіти і науки України збірник “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних наук (за наказом МОН України від 21.11.13 № 1609).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2014
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2014

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Соркін Б. В. Сучасні теоретико-методологічні підходи до визначення змісту поняття державного управління	71
Абдулкеримов Т. Ю., Бидзюра И. П. Мультикультурализм и самобытность: в поисках ценностного согласия в обществе	5	ЮРИДИЧНІ НАУКИ	76
Варзарь И. М. Теоретико-историологический взгляд на диалогию “революция – реформа” в Украине эпохи достижения ею политико-государственной независимости	11	Александров Ю. В. Влияние социальных факторов на правовое ставление до проституции: історія і сучасність	76
Дахно І. І. Про національну пам'ять	24	Ковальчук А. Ю., Сорока Л. В. Становлення антинаркотичної політики: досвід Швеції.....	82
Дікарев О. І. “Утопічність” “культурного повороту” в світовій політиці	30	Костенко І. В. Організаційно-правове забезпечення персональних даних в діяльності правоохоронних органів України	87
Костючков С. К. Структурно-функціональні особливості системи міжнародних відносин у першій декаді ХХІ століття	39	Толстенко В. Л. Форма державного устрою як складова поняття форми держави: до методології дослідження.....	91
Тімашова В. М. Супутня структурна атрибутика політичної сфери абстрактно взятого сучасного суспільства: соціальна система	45	Корчак О. В. Методологічні засади дослідження становлення і розвитку трудового права України	98
Гулиев С. Политика Европейского Союза на Южном Кавказе	50	Кушинір О. В. Правове регулювання підприємницької діяльності та формування державної економічної політики	104
Гусейнов М. Й. Державне забезпечення соціально-економічного розвитку і формування соціально орієнтованої ринкової економіки	56	Лісовська Ю. П. Адміністративно-правова діяльність недержавних органів та організацій як структурних елементів системи забезпечення інформаційної безпеки	108
Кравченко А. І. Цінності як соціальний, суспільний феномен: теоретичне осмислення сутнісного змісту і соціально-філософська характеристика.....	60	Лушер В. В. Питання інформатизації органів Прокуратури України	114
Непон Л. В. Особливості методологічних підходів ЄС до ведення візових діалогів у контексті підтримки громадянського суспільства	64		

Шестак М. Л.

Основоположні засади державного
регулювання інвестиційної діяльності
в Україні 118

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ 122**Руль Ю. В., Руль Н. Ю.**

Методика оптимізації прийняття рішень 122

Шконда В. В., Кальянов А. В.

Особливості функціонування кластерів
на рівні регіону 128

Фещенко О. Л., Сініцин О. О.

Механізм комплексного управління
та забезпечення фінансової стійкості банку ... 133

Юсеф Н. Н.

Сучасні моделі росту відкритої економіки 141

Колесник В. М.

Про підходи до класифікації витрат
промислового підприємства 146

Короташ Я. О.

Підтвердження факту внесення вкладу
до статутного капіталу товариства
з обмеженою відповідальністю..... 151

Соколов О. О.

Моделювання еколого-економічної
ефективності зовнішньої торгівлі країни
в умовах глобалізації 155

Шестак М. Л.

До питання про сутність поняття
“інвестиції” у сучасній економічній науці 161

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ..... 164**Руль Ю. В.**

Психофізична діагностика стану кори
і підкорки півкуль великого мозку 164

Małgorzata Konczanin

The status of the profession
of a speech therapist
in Great Britain and France 173

Małachowska Ewa

Methods used in stimulating
speech development in children 176

Szafrńska Karina

Drama for persons
with intellectual disabilities 182

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 189

УДК 343, 222, 343, 541

Ю. В. АЛЕКСАНДРОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ПРАВОВЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРОСТИТУЦІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 76–81

Досліджується формування правових поглядів щодо проблеми проституції, встановлення правової відповідальності, шляхи посилення державного впливу на стримування поширення цього явища.

Проституція як одна з форм соціально-негативної девіантної (від лат. *deviantis* — такий, що відхиляється) поведінки хоча і не є сама злочином, але тісно пов'язана зі злочинністю. Саме в такому контексті одним з перших її досліджував Чезаре Ломброзо [2], якого можна назвати одним із засновників науки кримінології. Проституція (від лат. *prostitutio* — збезчещення, опоганення) — перша, “найдревніша” професія. Можна прийняти таке визначення проституції: це заняття особою жіночої чи чоловічої статі систематичним наданням сексуальних послуг невизначеному колу осіб протилежної або власної статі за матеріальну винагороду, яка є постійним, основним чи додатковим джерелом доходу [1, 208].

Таким чином, проституція, як спосіб занять, характеризується тим, що вона: 1) є джерелом матеріального доходу особи, яка 2) займається такою діяльністю як промислом і з цією метою 3) готова надати свої сексуальні послуги кожному, хто готовий ці послуги оплачувати.

У силу такого розуміння проституції під її поняття, як здається, не потрапляють деякі явища, що мали місце на певному історичному етапі розвитку окремих народів (так звана храмова проституція, гостьова проституція, які ґрунтуються не на економічній угоді з жінкою, а на морально-релігійних традиціях). Не можна вважати проституцією, як це роблять окремі автори, і пошук жінкою нелюбимих, але багатих співмешканців, а то й чоловіків. Не є такою і поведінка осіб, які постійно змінюють своїх сексуальних партнерів, але не пов'язують це із матеріальною вигодою.

Поруч із цілою низкою робіт про злочинність і особу злочинця, Ломброзо у співавторстві із Г. Ферреро написав книгу про проституцію і її причини — “Жінка — злочинниця і повія”. Досліджуючи особу жінки злочинниці і повії автори доходять висновку, що “проституція є не більш як відома форма вираження жіночої злочинності, разом з якою вона являє два аналогічних паралельних явища, що зли-

ваються одне з одним”. Серед повій надзвичайно розповсюджені порівняно легкі злочини, “такі як крадіжки, вимагання і заподіяння тілесних ушкоджень. З психологічної точки зору повія та ж сама злочинниця... Отже проституція є специфічною формою жіночої злочинності”. Частково з цим положенням можна погодитись, адже і сьогодні повії скоюють чимало злочинів як виконавці або як співучасники в них. Але погодження це — саме “з психологічної точки зору”, а не з кримінально-правової.

Виходячи із засад своєї антропологічної (біологічної) теорії злочинності, Ломброзо поділяє всіх повій (як і всіх злочинців) на уроджених і випадкових. З таким поділом навряд чи можна погодитись, виходячи із розуміння того, що і злочинність і проституція мають у своїй основі радше соціальне підґрунтя.

Цікавою є характеристика авторами рис уроджених повій, яку вони роблять на широкому історичному матеріалі і на висновках своїх досліджень, що мали місце півтора століття тому. Вони доходять висновку, що поведінка уродженої повії є моральним схибленням (*moral insani*). Сучасним працівникам правоохоронних органів і дослідникам-кримінологам, мабуть, буде цікавим порівняти їх з рисами сучасних повій.

Отже, уроджені повії (сьогодні, мабуть, їх можна прирівнювати до професійних повій) здебільшого не мають прихильності до своїх батьків і сестер, у них відсутні материнські почуття, їм притаманна пристрасть до спиртних напоїв, обжерливість, ненаситна жадібність, втрата почуття сором’язливості, низький рівень розумового розвитку, наявність татуювань на тілі, застосування специфічного жаргону, обирання коханцями своїх сутенерів, пристрасть до гри на гроші, пихатість, потяг до ледарювання, легковажність, неощадність, брехливість.

Серед тих рис, що названі авторами, до позитивних, мабуть, мають бути віднесені поодинокі прояви сердечної доброти, підвищена релігійність, прихильність до тварин.

Отже, проституція є соціально-негативним, так званим фоновим явищем, тобто

вона тісно пов’язана зі злочинністю, і не тільки тією, що перегукується з її використанням як джерело наживи (сутенери, звідники, торговці людьми, утримувачі місць розпусти тощо).

Повії широко використовуються крадіями, вимагачами, шахраями як пособники у їх злочинній діяльності, та й самі скоюють чимало злочинів, передусім крадіжок у клієнтів. Вони є активними розповсюджувачами заразних хвороб, передусім ВІЛ – СНІД. Та й сама “професія” повій надзвичайно віктимна, оскільки її служниці часто стають потерпілими від корисливих і насильницьких злочинів, гинуть від алкоголізму і наркозалежності. Не кажучи вже про абсолютну аморальність такої діяльності, що є негативним чинником впливу на підлітків та молодь.

У літературі відмічаються і своєрідні позитиви проституції. Ще Ч. Ломброзо і Г. Ферреро в цитованій праці відзначали, що “... функція повій у певному сенсі навіть корисна для суспільства, оскільки вони служать немов би запобіжним клапаном для чуттєвості чоловіків, а отже і засобом попередження злочинів” (очевидно, маються на увазі статеві злочини). І далі: “...ми далекі у зв’язку з цим від думки вимагати викорінення проституції за допомогою таких же суворих заходів, як і злочинність” [1].

Розглядаючи мотиви, за якими клієнти звертаються до послуг повій, автори книги “Експлуатація проституції в Росії” називають основними такі:

1. Сексуальні контакти з повією звільняють клієнта від будь-яких зобов’язань у разі її вагітності або зараження ВІЛ-інфекцією та іншими хворобами, що передаються статевим шляхом.

2. Проституція спрощує процес сексуального зближення, позбавляє клієнта від необхідності ритуальних залицянь, прояву відповідних емоцій. Ця характерна риса проституції визначає категорію чоловіків, для яких важливий “кінцевий результат”, не обтяжуючих себе проявами якихось інтелектуальних і психологічних зусиль.

3. Не можна скидати з рахунків певну категорію клієнтів, у яких сексуальний нахил

носить характер незвичний і навіть збочення. Прояв таких нахилів в умовах шлюбу може бути витлумачено неправильно, а повідомлення про них здатне викликати сором, тоді як повія готова задовольнити будь-які сексуальні потреби клієнта і все зберегти в таємниці.

4. Клієнтів тягне до повій потреба в перемінах, різноманітності, жага гострих відчуттів і нового досвіду. В одружених чоловіків ця потреба проявляється особливо сильно, посилювана, як правило, шлюбними сварками [4, 51–52].

Щодо ситуації з правовим ставленням до цієї проблеми в країнах Заходу.

В США проституція вважається правопорушенням у всіх штатах, крім Невади. У багатьох штатах караються також клієнти повій. Однак проституція має вельми широке розповсюдження, вона легалізується під прикриттям стриптиз-клубів, гоу-гоу-барів, ескорт-агентств, масажних салонів тощо. Штат Нью-Йорк за кількістю повій конкурує зі штатом Невада [11]. До речі, один депутат вніс до Верховної Ради законопроект про кримінальну відповідальність клієнтів повій, але ця пропозиція якось заглухла [5].

Громадськість США продовжує полеміку щодо легалізації проституції. На перше місце ставиться турбота про здоров'я повій і їх клієнтів. Цікаво, що ця турбота висувається як аргумент і противниками і прихильниками легалізації проституції. Прихильники такого заходу вважають, що проституція має бути і досі заборонена, оскільки це зменшить загрозу громадському здоров'ю. Противники ж стверджують, що легалізація проституції дасть можливість краще контролювати ризик — наприклад, проводячи регулярні обстеження на СНІД і венеричні хвороби [12, 297].

У Сполучених Штатах також діє вагомий рух за інституалізацію проституції як законної професії. Він має назву COYOTE (CALL OFF YOUR OLD TIRED ETHICS — Відкинь свою стару набридлу етику). Цей соціальний рух кинув виклик традиційному ставленню до проституції. Організатори руху підкреслюють, що проституцію треба розглядати

у світлі цивільного і трудового права, що також забезпечить жінкам свободу використовувати своє тіло за власним баченням [12, 300].

У Швеції, Норвегії, Ісландії, частково у Фінляндії передбачено кримінальну відповідальність для клієнтів повій. Зараз аналогічний закон обговорюється у Франції. Що стосується Німеччини, Нідерландів, то в цих країнах проституція розглядається як форма бізнесу, там дозволено не тільки платити за секс, а й організовувати борделі. Введення заборони на проституцію відкидається. Секс-бізнес оподатковується [13].

Тож можна зробити висновок: яке б законодавство в країні не було, але проституція як явище має широкий розмах і кількісно постійно зростає. Проституція — незнищенне соціальне явище, як і злочинність. Всупереч пропаганді, існувала вона і в радянську добу, хоча довідники того часу запевняли, що проституція зникла в країні десь на межі початку 30-х років минулого сторіччя. Інша справа, що вона мала свої особливості у зв'язку з жорстоким переслідуванням самих повій, у першу чергу — чоловічої статі. При цьому правовий підхід до розв'язання проблеми проституції на теренах України в різні часи зазнавав певних змін.

За часів СРСР, 11 січня 1934 р., була прийнята Постанова ВУЦВК і РНК УРСР “Про кримінальну відповідальність за мужолозтво”. Згідно з цією постановою (такі постанови мали силу закону) значилося:

1. Розповсюдити кримінальну відповідальність за мужолозтво, тобто статеві зносини чоловіка з чоловіком на випадки добровільних зносин, незалежно від досягнення одним з учасників статевої зрілості.

2. Доповнити Кримінальний Кодекс УРСР (1927 р.) ст. 165–1 в такій редакції: “ст. 165–1. За мужолозтво, тобто статеві зносини чоловіка з чоловіком — позбавлення волі на строк до п'яти років.

За мужолозтво, вчинене з використанням залежного становища потерпілого, або з насильством, за плату, за професією або публічно — позбавлення волі на строк до восьми років” [3, 627–628].

Кримінальна відповідальність за добровільне мужолозтво була відмінена тільки в грудні 1991 р.

Майже три десятиліття по тому, 12 червня 1961 р., був прийнятий Указ Верховної Ради Української РСР “Про посилення боротьби з особами, що ухиляються від суспільно-корисної праці і ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя” [3, 830–833]. Це так званий указ про дармоїдів (“тунеядцев”). Там давався вичерпний перелік тих, хто мав відповідати за цим указом (бути виселеним у спеціально відведені місцевості на строк від двох до п’яти років з конфіскацією придбаного на не трудові доходи майна). У кінці переліку суб’єктів відповідальності було сказано: “...або вчиняють інші антигромадські вчинки, що дозволяють їм вести паразитичний спосіб життя”. Потім з’явилося роз’яснення (не для відкритого друку), що до отих “інших” належать особи, які займаються проституцією.

У ті самі часи в Україні (м. Львів) існувала колонія, де утримувалися неповнолітні повії, направлені туди в адміністративному порядку з усієї країни. Аналогічного закладу не було навіть у Росії.

Тільки за даними оперативно-слідчої практики на початку 60-х років у м. Києві в середньому кожного місяця ліквідовувався один притон розпусти, із “наповненням” від кількох повій до декількох десятків. Щоправда в основному це були притони “низькосортної проби”, де клієнтами були дрібні злодії, алкоголіки-хулігани, інші правопорушники. Але були і притони іншого штибу — із високою конспіративністю, перевіреним колом відвідувачів і “обслуговуючого персоналу”, які давали значні прибутки утримувачам. По мірі розкладання радянського апарату зазначена діяльність набувала все більших обертів.

Одночасно існувала в КК УРСР 1960 р. ст. 214, яка передбачала кримінальну відповідальність за заняття бродяжництвом або жебрацтвом, або ведення іншого паразитичного способу життя (до тих, хто веде такий спосіб життя, належали і повії). Ця стаття була відмінена в липні 1992 р.

У червні 1987 р. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУАП) був

доповнений ст. 181–1 “Заняття проституцією”, яка існує і понині в редакції від 7 лютого 1997 р.

Новий Кримінальний кодекс України 2001 р. в ч. 1 ст. 303 передбачав кримінальну відповідальність за систематичне заняття проституцією. Ця відповідальність “протрималася” до січня 2006 р. і була відмінена, оскільки, мабуть, не відповідала європейським поглядам на розв’язання цієї проблеми. Та й треба сказати, що, як уявляється, практичного впливу на стан проституції ця норма фактично не мала (як, до речі, і діюча на сьогодні ст. 181–1 КУАП).

Звичайно, в КК існували і залишаються норми, які передбачають відповідальність за паразитування на проституції (створення або утримання притонів розпусти, звідництво, втягування або примушування до заняття проституцією, сутенерство, торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини).

На сьогодні спостерігачі констатують погіршення ситуації із проституцією в Україні (як, до речі, і в Росії). На кінець 2012 р. за різними оцінками в Україні проституцією займалося 110–250 тис. жінок. Тоді як у 2004 р. в Україні було у наявності близько 10 тис. повій [7]. Дослідник проблеми проституції в Києві [6] відмічає наявність великої кількості кубел розпусти, в тому числі у центрі міста, і досить агресивне просування відповідних послуг у великій різноманітності. На запит “повії, Київ” пошукова система в Інтернеті одразу ж видає тисячі адрес. Там же можна ознайомитися з фотографіями дівчат, їх віком і ціною. Є “прозорі” оголошення і на шпальтах деяких газет. Інтимні послуги можуть бути надані у певних готелях, саунах, масажних салонах. “Обслуговування” може здійснюватись також безпосередньо на місці, за вказаною адресою: “дівчата за викликом”, (call-girls), на зразок так званих ескорт-послуг [7]. Що стосується різновидів повій, то їх чимало. Починаючи від вуличних повій (так звані дами із власною підстілкою) і закінчуючи вищим рівнем (“секс-леді”). Звичайно, навіть останнім дуже далеко до тих же гетер стародавньої Греції, як от Аспазія (коханка глави Афінської республіки Пері-

кла), Герпіліс (коханка засновника філософії Аристотеля), Таїса (коханка Олександра Македонського) тощо [8].

Журнал “Фокус” констатує, що Україна лідирує серед інших країн за показниками проституції: “З точки зору секс-туризму Україна — найзначніша країна в Європі. За даними “Міжнародного альянсу по ВІЛ-СНІДу в Україні”, в країні близько 80 тис. жінок віком від 15 до 49 років займаються проституцією. Іншими словами, у великих містах майже 1,5 % жіночого населення втягнуто у надання секс-послуг. Для порівняння: в інших країнах Східної Європи цей показник коливається у межах від 0,4 % до 1,4 %, а в Західній Європі — від 0,1 % до 1,4 % [9].

Серед причини невітнішого становища констатуються два тісно пов’язані поміж собою чинники: низький матеріальний рівень значної кількості населення країни [9] (в тому числі — молоді), і загальне падіння моралі, посилення бездуховності, послаблення морального регулювання і соціального контролю.

Що треба у зв’язку з цим робити? Звичайно, посилювати заходи загальносоціальної профілактики: підвищення заробітних плат і стипендій для молоді, рішуче зниження рівня безробіття у її колах, пропаганда здорового способу життя, показ небезпеки і аморальності заняття проституцією на шпальтах ЗМІ (висвітлення цього питання в багатьох випадках має відсторонений характер, а то й приховано співчуваючий). І, звичайно, потрібно поліпшувати гендерну політику. На сьогодні, скажімо, констатується незначне представництво жінок в органах влади, реально менша оплата праці жінок за рівний з чоловіками труд, підвищене безробіття жінок тощо. Без цього поліпшення становища, швидше за все, не буде. Як писав свого часу видатний німецький філософ і політик Вільгельм Гумбольдт (1767–1835): “Моральність народів залежить від поваги до жінки”. І тут доречна ще одна цитата. У своїх “Посланнях” великий римський поет Квінт Гораций Флакк (65 р. до Р. Х. — 8 р. до Р. Х.), автор видатного “Пам’ятника”, казав: “Quid sunt leges sine moribus, quid sunt mores sine fide?” (“Що зна-

чать закони без (добрих) намірів, що значать (добрі) наміри без віри?”)

Мабуть, слід рішуче посилити боротьбу із експлуатацією проституції: продаж у сексуальне рабство, сутенерство, звідництво, тримання кубел розпусти (у міліції є відповідні, достатньо підготовлені для такої боротьби структури; так, у 2013 р. був відновлений у системі МВС Департамент боротьби із злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми), посилити кримінальну відповідальність за ці діяння.

А що стосується правового ставлення до самої проституції, то існують протилежні думки. Від продовження боротьби з нею до її легалізації. Про легалізацію ведуть мову деякі достатньо відомі особи. Однак, за даними Київського міжнародного інституту соціології, лише 15 % українців виступають за легалізацію проституції. Більшість респондентів виступає за посилення покарання за заняття такою діяльністю [10].

“Юридичний вісник України” висловлює таку думку: щодо легалізації проституції “не дозріло” в першу чергу наше суспільство. Адже в Україні дуже сильна християнська церква, значна частина парафіян якої, а це мільйони громадян, вважає неможливим визнання такого пороку, як проституція, професією, і чинитиме спротив її легалізації на державному рівні [6].

Отже, нашій владі є над чим замислитись. Поки що вона мовчить. Але рано чи пізно доведеться сказати своє слово. Крапка у цій статті була поставлена саме в той час, коли в країні сталися доленосні події. Потрібно сподіватись, що певні кроки в урегулюванні розглядуваної проблеми свого часу будуть здійснені.

Література

1. Андрушко П. П. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України / П. П. Андрушко та ін. — К.: Правова єдність, 2009. — Т. II.
2. Ломброзо Ч., Ферреро Г. Жінщина — преступница и проститутка. — К.: Южно-русское книгоиздательство, 1902. — 493 с.

3. Борьба с преступностью в Украинской ССР. 1926–1967 гг. / Сост. П. П. Михайленко. — К.: НИИ РИО КВШ МООП СССР, 1967. — Том второй.

4. Дьяченко А. П. Эксплуатация проституции в России / А. П. Дьяченко и др. — М.: Вердикт 1М, 1999.

5. Україна не бордель // Юрид. вісник України. — 2012. — № 43. — С. 13.

6. Задорожный А. Киев интимный // Столица. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gaseta24.ua/news/show/id/33570.htm>

7. Рейтинг. Украина — лидер среди стран по коррупции и проституции // Аргументы и Факты в Украине. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www/aif.ua/society/1002790>

8. Дюпуи Е. Проституция в древности. — Кишинев: Lagos, 1991.

9. 60–70 відсотків громадян країни сьогодні вважають себе бідними. [З повідомлення Інформаційного Управління Верховної Ради України] // Голос України. — 2014. — № 7. — С. 3.

10. Обычная проституция в Украине // Интернет-газета Послезавтра. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://poslezavtra.com.ua/obychnaya-prostituciya-v-ukraine/>

11. Трипольский М. Интим-индустрия Нью-Йорка // События недели: итоги и факты. — 2014. — № 2. — С. 27.

12. Криминология (3-е международное издание) / Под ред. Джозефа Ф. Шели. — Москва — Киев — Минск: 2003. — С. 297.

13. Ерёмин Д. Климент всегда штраф // События недели: итоги и факты. — 2013. — № 51. — С. 25.

Підкреслюється актуальність проблеми проституції, наведено аналіз формування поглядів щодо шляхів активної правової протидії її розповсюдженню.

Подчеркивается актуальность проблемы проституции, приведен анализ формирования точек зрения в отношении путей активного правового противодействия ее распространению.

Emphasizes the urgency of the problem of prostitution, is an analysis of the formation of viewpoints on how active legal counter its spread.

Надійшла 5 березня 2014 р.

А. Ю. КОВАЛЬЧУК

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

Л. В. СОРОКА

Київський Національний торговельно-економічний університет

СТАНОВЛЕННЯ АНТИНАРКОТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД ШВЕЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 82–86

Аналізується проблема боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, становлення антинаркотичної політики як в Україні, так і в Швеції.

За даними Європейського центру моніторингу наркотиків і наркоманії (EMCDDA), в країнах ЄС у цілому (у тому числі й тих, хто пробував наркотики лише кілька разів), налічується 70 млн споживачів канабісу, 12 млн — кокаїну, 9,5 млн — екстазі та 11 млн — амфетаміну. Принаймні півмільйона жителів ЄС перебувають на лікуванні від героїнової залежності, близько 7,5 тис. осіб помирає щорічно від передозування [1]. Небезпека незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин для демократичних суспільств посилюється зі зростанням руху за легалізацію наркотиків як в європейських країнах, так і в державах інших континентів. Це змушує максимально координувати антинаркотичну політику, починаючи від вищого, політичного рівня і закінчуючи “низовим” рівнем — міліція, школа, громадські організації, соціальні служби.

Упродовж XX ст. Україна пережила величезні зміни в наркоситуації і рівні контролю за обігом наркотиків. Методи боротьби із незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин серйозно вивчалися на науковому рівні, оскільки вони допомагають здійснювати контроль за наркотиками при різному політичному кліматі, що, безумовно, створило відповідну діалектику взаємозв'язку між проблемою і її розв'язанням. Але без ана-

лізу досвіду боротьби з наркоманією іншими країнами створити дієві заходи складно. У цьому випадку вельми цікавий досвід Швеції. Він полягає в тому, що проблема наркоманії існує там вже понад 50 років, і Швеція була першою країною в Європі, яку в післявоєнні роки охопила епідемія наркоманії через вживання психостимуляторів.

Серед науковців точаться дискусії щодо форм та методів боротьби з наркотиками. Аналіз зарубіжного досвіду із формування законодавчих засад державної політики з контролю над наркотиками засвідчив наявність існуючих протиріч між тенденцією послідовно-обмежувальної антинаркотичної політики та толерантним ставленням суспільства до наркотиків. Поки що результатом уваги до проблем, пов'язаних з поширенням наркоманії, було те, що всі сили, які задіяли на боротьбу з наркотиками, були спрямовані на наркозлочинність. Ця боротьба проводилась відповідно до існуючої у різних країнах законодавчої системи. На жаль, зусилля, що були застосовані, позитивних результатів не дали. Тому для здійснення ефективних заходів щодо протидії наркоманії необхідно мати комплекс правових засобів і форм, які розглянемо далі.

На теоретичному рівні розробка правової політики держави, її практичної спрямова-

ності, принципів, засобів і форм реалізації набула розвитку в сучасній юридичній науці, у дослідженнях російських вчених Г. В. Зазуліна [1], Н. А. Фролової [2], Е. Е. Тонкого [3] та ін.

Ще одна сукупність джерел включає наукові роботи, виконані в рамках галузевих правових дисциплін — кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права, кримінального процесу та криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності. Аналіз незаконного обігу наркотичних засобів здійснено у дослідженнях Є. В. Фесенка [4], А. А. Музики [5], М. П. Селіванова [6], М. С. Хруппа [6], Н. І. Золотарьової [7], Д. О. Штанька [8] та ін.

Розглянемо проблеми і перспективні напрями правової політики держави у сфері соціальної безпеки, практичні аспекти реалізації правової антинаркотичної політики. А також на прикладі досвіду Швеції обґрунтуємо правові засоби і форми вдосконалення державної правової політики у сфері соціальної безпеки і, зокрема, боротьби з наркотиками.

В історичній ретроспективі до 1945 р. прикладів вживання наркотиків не так вже й багато: це, наприклад, широковідомий у 40-ві роки ХІХ ст. клуб любителів гашишу в Парижі. У 80-ті роки ХІХ ст. існувала кокаїнова епідемія в Європі. Крім того, існувала героїнова епідемія в Нью-Йорку в 1914 р., яка, без сумніву, є першоджерелом сучасної наркоепідемії.

Продовження цієї епідемії мало місце в Каїрі у 1925 р. Імовірно, потім з Каїра моряки завезли наркотики у першу чергу в торговельні міста. Саме таким чином ця епідемія досягла Швеції. У післявоєнний час масове вживання наркотиків у Західній Європі перетворилося у кризове політичне питання для більшості країн [1].

Експерти виділяють характерну тенденцію для наркоепідемії як принципово нове явище: основна більшість усіх наркоманів активно залучає інших до вживання наркотиків. Як правило, найактивніше поширення відбувається у перші два роки після того, як людина сама почала споживати наркотики. Цей період називається “медовим” місяцем

наркоманії. Протягом цього так званого медового місяця наркоманії людина, в більшості випадків, отримує позитивні відчуття від наркотиків [4, 109].

У цей момент наркоман з натхненням описує друзям свої приємні враження від вживання наркотиків. Це вельми ефективний метод пропаганди, яка йде від друга до друга, а насправді — фальшива інформація. Це пов'язано з тим, що сам наркоман ще не усвідомив, що незабаром потрапить в колію, з якої не зможе вийти вже ніколи, або, в усякому разі, протягом багатьох років.

Епідемічна наркоманія спочатку має чітко виражені групи ризику. Це люди з різними соціальними відхиленнями, а також люди із злочинних груп. Саме за рахунок цього епідемічна наркоманія найчастіше починається із зазначених груп. Потім вона поширюється на інші групи. І на певному етапі людей, які спробували наркотики, стає більше, ніж тих, хто наркотики не пробував.

Залежно від зростання кількості людей, вже охоплених епідемією, — полегшується доступність, збільшується кількість тих випадків, коли людині пропонують наркотики. Тобто коли молодих людей, які вживають наркотики, виявляється досить багато — починається тиск на інших. Природно, виникає бажання бути як всі, і, в певному сенсі, цікавість спробувати перемагає страх [4, 110].

За такий короткий період, як 10 років, ставлення в суспільстві до наркотиків може значно змінитися. Тому необхідно докласти всіх зусиль, щоб зменшити як попит на наркотики, так і їх доступність. Зусилля, які можуть знизити бажання вживати наркотики — це в першу чергу практична інформація про ризик виникнення залежності. Також важливе значення має створення громадської думки: “Скажи наркотикам ні”. Тут необхідно показувати позитивні приклади, такі як популярні спортсмени, кумири молоді, які привселюдно заявляють, що вони не вживають наркотики.

Дуже важливо знизити доступність наркотиків, тобто міру їх поширеності, в цьому сенсі важливі зусилля правоохоронців проти дрібних вуличних торговців на рейв-

дискотеках (наприклад, фестиваль “Казан-тип” [5]). Епідемія наркоманії розвивається раніше, ніж виникають крупні наркосиндикати. Наркоринок сам здійснює свій маркетинг, а його двигуном є попит на наркотики. Шведські фахівці по боротьбі з незаконним обігом наркотиків дійшли висновку, що необхідно боротися з торгівлею наркотиками на всіх рівнях, починаючи з крупних наркосиндикатів і кінчаючи дрібними торговцями на вулицях. З цього приводу науковці виокремлюють три рівні профілактики.

Первинна профілактика — попереджувальна, її мета — не допустити вживання наркотиків взагалі. Головним методом боротьби при первинній профілактиці є інформація — детальна і конструктивна. Необхідно донести до суспільства знання і тим самим зруйнувати усі міфи про безпеку наркоманії. Крім того, необхідно, як вже зазначалось, показувати позитивний приклад молодому поколінню, створювати моделі належної поведінки.

У Швеції велике значення надається вторинній профілактиці. Вона полягає у виявленні наркоманів-початківців і здійсненні дій, за допомогою яких можливо повністю припинити вживання наркотиків. Саме на цій стадії профілактики відбувається основна боротьба із зазначеною проблемою.

Третинна профілактика — це вже безпосереднє лікування хворих на наркоманію. Усі фахівці, які належать до проблем наркоманії, зазначають, що з наркотичною залежністю дуже важко впоратись. Лікування потребує великих фінансових витрат, високого досвіду професіоналів та бажання самого залежного.

Швеція стала першою країною, де амфетамін і схожі з ним препарати офіційно були включені до розряду наркотичних. Крім того, в 1950-ті роки у Швеції набуло поширення вживання гашишу. З цього часу активізувалися дебати у засобах масової інформації із проблем наркоманії. Багато журналістів казали так: “Це проблема медична, хай нею займаються лікарі” [3, 157]. Пропонувалося офіційно дати лікарям право прописувати наркотики і наркотичні препарати наркоманам. Із цього приводу засоби масової інформації розгорнули потужну кампанію, і влада

дала на такі дії дозвіл, розпочавши експеримент у рамках Стокгольма.

Експеримент передбачав, що лікар, прописуючи особі, яка хвора на наркоманію, наркотики, поступово зменшуватиме дозу для того, щоб ця особа могла потроху відвикнути від наркотиків. На практиці Швеція отримала сумний досвід, і офіційне прописування наркотиків лікарями було зупинено через два роки. Це було пов’язано зі смертельними випадками внаслідок передозування. Крім того, з’ясувалося, що наркоманам у деяких випадках прописували великі дози і вони мали змогу продавати надлишок. Це призвело до стрімкого поширення наркотиків у Стокгольмі. За 12 місяців кількість наркоманів зросла вдвоє. А в наймолодшій віковій групі від 15 до 18 років спостерігалось збільшення кількості наркоманів у 10 разів [1].

Цей експеримент закінчився катастрофою, але шведська влада визнала своїм обов’язком попередити інші країни про можливі наслідки подібних експериментів. Уперше в Швеції відкрито, у тому числі на міжнародній арені, було сказано, що наркотики вельми небезпечні. Шведська дипломатія висуває ідею про встановлення міжнародного контролю за поширенням наркотиків. Проблема полягала в тому, що амфетамін й інші наркотики такого самого класу вільно продавалися, наприклад, у Голландії або Іспанії. Це давало широкі можливості для контрабанди наркотиків до Швеції [6, 23].

Діалектичний розвиток відбувався у міру того, чим гострішою ставала проблема. Тепер правоохоронні органи займалися незаконним розповсюдженням наркотиків у будь-яких кількостях, у тому числі і в дуже малих. Прокурор у будь-якому випадку порушував кримінальну справу і доводив її до суду. Одночасно з цим були створені спеціальні групи по боротьбі з дрібними або вуличними торговцями, тим самим була запроваджена стратегія боротьби з наркоторгівлею на всіх рівнях. При цьому переслідувалося кілька цілей: знизити інтерес до наркотиків; виявляти якомога раніше осіб, які тільки почали вживати наркотики; відстежувати підлітків, які залучилися до вживання наркотиків для

того, щоб вжити соціальних заходів; ускладнити життя вуличним торговцям. Саме в цей час почався розвиток “шведської моделі”.

Приймається рішення про запровадження кримінальної відповідальності і за вживання наркотиків, а не тільки за їх зберігання. Шведський парламент дає поліції повноваження брати аналіз сечі за наявності підозри на вживання наркотику. Це означає, що поліцейський, від особи, яку він підозрює у вживанні наркотиків, може вимагати аналіз сечі, який, у свою чергу, використовується у суді як доказ. Підставою для таких дій поліцейського може бути візуальне спостереження. При виявленні випадку вживання наркотичних засобів, поліція одночасно надсилає відповідний рапорт у соціальну службу. Це допомагає виявляти і ставити на облік величезну кількість наркоманів, яка раніше нікому не була відома. Наступним кроком влади було встановлення заборони на вживання наркотиків при керуванні транспортним засобом, так званий нульовий кордон. При цьому існував лише один виняток: водію наркотичні препарати були офіційно прописані лікарем для лікування, і якщо він не становить загрози іншим учасникам руху.

Також у Швеції активно діють громадські організації, які мають на меті проведення послідовної обмежувальної антинаркотичної і антиалкогольної політики. Нині більшість організацій скеровують свою діяльність на боротьбу з наркотиками. Так, наприклад, у Швеції діє Союз громадських організацій “За суспільство без наркотиків”. Основним завданням Союзу є запобігання наркоепідемії — загальної соціальної біди, оскільки наркоманія зростає незалежно від суспільної системи, якщо їй не протиставити потужний опір. Союз відмовився від державних субсидій, і організація здійснює свою діяльність незалежно і самостійно, винятково за рахунок членських внесків [3, 167].

Необхідно звернути увагу ще на те, що підтримки громадян потребує не лише заборона наркотиків, а й функція контролю. В країнах, де люди не мають довіри до правоохоронних органів, виникає нова проблема. Якщо в зазначених органах поширена коруп-

ція, народ не готовий дати їм значні повноваження у боротьбі з наркоманією. У Швеції поліція тривалий час була одним із суспільних інститутів, який користувався найбільшою довірою народу. Цим можна пояснити високий рівень підтримки шведської рестриктивної (обмежувальної) політики — 94 % дорослого населення виступають проти легалізації вживання каннабісу і тільки 2 % — “за”.

Таким чином, досвід Швеції у боротьбі з наркоманією свідчить, що розвиток організаційно-правових форм дає можливість зміцнити державну антинаркотичну політику і наголошує на важливості таких аспектів антинаркотичної системи:

- послідовне наркотичне законодавство, яке представлене у різних формах, та активна підтримка різних політичних партій державної рестриктивної антинаркотичної політики;
- стратегія на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях. Інформація про справжній стан справ є обов’язковим як для політиків, так і для державних службовців, для того, щоб будувати відповідну стратегію;
- координація між такими структурами, як правоохоронні органи, органи охорони здоров’я, освіти, соціальні служби, пенітенціарна система. Зусилля усіх цих служб та органів необхідно комбінувати;
- керівництво, що включає підготовку керівників, лідерів, команди людей для роботи відповідно до розробленої стратегії. Цілеспрямованість і наявність команди, яку лідер веде до успішної планомірної роботи із протидії наркоманії, є дуже важливим моментом;
- знання, без якого легко стати мішенню для дезінформації, обману, тиску та корупції.

Згідно з даними Європейського центру моніторингу наркотиків і наркоманії (EMCDDA) при Європейському союзі у 2011 р. каннабіс у Великобританії спробували 16 % молодих людей віком 15–34 роки, 17 % — у Франції, 10 % — у Голландії і 1 % — у Швеції. Різниця наявна. У зазначених кра-

їнах проводиться ліберальна політика щодо каннабісу і дуже слабка контрольна функція. У Швеції має місце як обмежувальна політика, так і контроль. Також якщо суспільство досягне єдиної думки з приводу небезпеки наркотиків, тоді можна обрати ту стратегію, яка найпридатніша для досягнення позитивного результату по боротьбі з наркоманією.

Отже, можна зробити такі висновки. Шведський досвід проведення антинаркотичної політики охоплює цілий комплекс підходів — організаційних, методологічних, правових, соціальних, фінансових, адміністративних, виховних, освітніх та ін. Поєднання превентивних заходів, спрямованих на захист суспільства від нелегального розповсюдження наркотиків, з громадськими ініціативами створює традиційний для країни продуманий варіант серйозно-обмежувальної політики. В її основі — об'єднання зусиль проти наркозлочинності з діями щодо запобігання використанню наркотиків, що, безумовно, сприятиме зміцненню соціальної безпеки в цілому.

Таким чином, не можна розв'язати всі проблеми наркоманії тільки за рахунок лікування наркоманів і боротьби зі злочинністю. Влада, яка має повноваження із координації чітко сформульованої стратегії, націленої на досягнення визначеної мети, має всі шанси для успіху у розглянутій сфері. Жодне суспільство не зможе утримати на низькому рівні зловживання наркотиками, якщо його зусилля не будуть підтримані його громадянами.

Якщо держава не розробить і не запровадить у життя антинаркотичну політику, суспільство рано чи пізно зіткнеться з наркоепідемією.

Література

1. Зазулин Г. В. Наркоэпидемия. Политика. Менеджмент / Г. В. Зазулин. — СПб.: Изд-во СПбГУ, 2003. — 267 с.
2. Фролова Н. Практика антинаркотической деятельности городов и направления ее совершенствования: Науч.-практ. изд. Вып. 1. / Н. Фролова, Т. Халберг, Г. Зазулин // Орбита. — М, 2005. — 254 с.
3. Тонков Е. Е. Государственно-правовая политика противодействия наркотизации российского общества / Е. Е. Тонков. — СПб., 2004. — 123 с.
4. Фесенко Є. В. Кримінально-правовий захист здоров'я населення: Коментар законодавства та судової практики [Текст] / Є. В. Фесенко. — К.: Істина, 2001. — 192 с.
5. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А. А. Музика. — К.: Логос, 1998. — 324 с.
6. Золотарьова Н. І. Проведення в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин: Дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.07. / Н. І. Золотарьова; Київ. ін-т внутрішніх справ. — К., 2000. — 191 с.
7. Штанько Д. О. Наркотизація молоді: аспекти, проблеми і наслідки / Д. О. Штанько // Вісн. нац. ун-ту внутрішніх справ. — 2002. — Вип. 20. — С. 11–14.
8. Селиванов М. П. Антинаркотичне законодавство України. Історія. Теорія. Коментар / М. П. Селиванов, М. С. Хрупа. — К.: Юрінком, 1997. — 352 с.

Влада, яка має повноваження із координації чітко сформульованої стратегії, націленої на досягнення визначеної мети, має всі шанси для успіху у розглянутій сфері. Жодне суспільство не зможе утримати на низькому рівні зловживання наркотиками, якщо його зусилля не будуть підтримані його громадянами.

Власть, имеющая полномочия по координации четко сформулированной стратегии, нацеленной на достижение определенной цели, имеет все шансы для успеха в рассматриваемой области. Ни одно общество не сможет удерживать на низком уровне злоупотребление наркотиками, если его усилия не будут поддержаны его гражданами.

The government, with the authority to coordinate a well-articulated strategy aimed at achieving a particular purpose, has all chances to succeed in the given area. On the other hand, no society can keep at a low level of drug abuse, if efforts are not supported by its members.

Надійшла 24 лютого 2014 р.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 87–90

Проведено аналіз стану захисту особистих персональних даних, що використовуються в діяльності правоохоронних органів України, і відповідного законодавства України, як складної системи.

На сьогодні одним з найактуальніших питань держави є захист приватних даних. Зважаючи на те, що діяльність правоохоронних органів України насамперед пов'язана з використанням певних відомостей та обробкою персональних даних про особу, що виконується у практичних підрозділах цілком або частково із використанням автоматизованих засобів, розголошення відповідних відомостей може заподіяти шкоди фізичним та юридичним особам. Тож специфіка діяльності правоохоронних органів потребує забезпечення надійного збереження інформації.

У Конституції України зазначається, що без згоди особи не дозволяється збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації, але законодавство України передбачає використання приватної інформації про особу у випадках, визначених законом, і тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Виходячи з цього, проаналізуємо законодавство України щодо захисту персональних даних з обмеженим доступом та внесемо пропозиції щодо вдосконалення захисту бази персональних даних, яка в цілому приведе до істотних змін як у правовому полі держави, так і в структурі функціонування правоохоронних органів.

Згідно з Законом України “Про інформацію” інформація поділяється:

- 1) на відкриту інформацію;
- 2) інформацію з обмеженим доступом (конфіденційну) [2].

До конфіденційної інформації належать відомості про приватні дані фізичної особи, а саме дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, відомості про її майновий стан та інші персональні дані, поширення яких можливе лише за згодою особи, що передбачено законодавством України за умов, якщо інформація не належить: до професійного, ділового, виробничого, банківського і комерційного характеру.

Відповідно до Закону України “Про державну таємницю” [3] до таємної інформації належать відомості, які містять інформацію, що становить державну таємницю, розголошення якої може заподіяти шкоди особі, суспільству, державі.

Отже, варто зазначити, державна таємниця — це насамперед вид секретної інформації, що включає в себе певні дані держави в усіх сферах діяльності, розголошення та розповсюдження яких може заподіяти шкоди національній безпеці України.

На сьогодні вчені у своїх дослідженнях значну увагу приділяють окремим аспектам у сфері законодавства щодо захисту персональних даних як найбільш складної системи, сукупності взаємозумовлених елементів. Завдання полягає в аналізі проблем організаційно-правового захисту персональних да-

них у правоохоронних органах та пропозицій щодо його вдосконалення.

Наприклад, деякі дослідники вважають, що “захист” виявляється у протидії незаконним порушенням та обмеженням прав та свобод, їх попередження, а також у відшкодуванні заподіяного збитку [6].

І. В. Ігонін захист приватних даних класифікує:

1) заходи щодо виявлення, припинення та розкриття правопорушень, що посягають на права особи; юридичну відповідальність;

2) компенсаційно-відновлювальні заходи, що пов’язані з покриттям витрат майнової і моральної шкоди, заподіяної суб’єкту в результаті посягань на його права [7, 13–14].

Отже, для надійного захисту приватних даних про особу в діяльності правоохоронних органів України передусім необхідно розробити якісне законодавство щодо захисту персональних даних про особу та протидії поширення інформації, що використовується в службовій діяльності, зважаючи на досвід зарубіжних країн, яке відповідатиме сучасному демократичному суспільству та не порушуватиме права громадян України.

Закон України “Про захист персональних даних” зазначає, що поширення інформації про персональні дані про особу здійснюється тільки за згодою суб’єкта персональних даних; використання та поширення інформації без його дозволу відбувається лише в тих випадках, коли це передбачено вищезазначеним законом або якщо ця інформація необхідна в інтересах держави, національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [4].

Аналізуючи законодавство України щодо захисту персональних даних та міжнародні стандарти у сфері захисту персональних даних, необхідно зауважити, що відмінність полягає в тому, що правоохоронні органи України більше ставлять акцент на важливість здобуття та використання приватних даних про особу для службової діяльності, відтак спостерігається тенденція порушення особливих та додаткових правових гарантій захисту персональних даних під час обробки інформаційних відомостей, у чому і виявляється порушення конституційних прав осіб.

Необхідно підкреслити, що дія законодавства України не поширюється на відносини, що пов’язані з охороною комерційної та банківської таємниці й іншої конфіденційної інформації (якщо вони одночасно не є державною таємницею). Інформація, що становить державну таємницю, відрізняється за ступенем таємності, що являє собою категорію, яка характеризує важливість такої інформації, ступінь обмеження доступу до неї і рівень охорони її державою.

За ступенями таємності інформація поділяється на:

1) особливої важливості. До неї належать відомості, розголошення яких може негативно вплинути на якісний стан військово-економічного потенціалу і державної безпеки України чи заподіяти серйозної шкоди її політичним інтересам;

2) цілком таємну. До цілком таємної належить інформація, що становить державну таємницю, але не віднесена до категорії особливої важливості;

3) таємну. До таємної належить інформація у сфері виробництва, науки, управління, розголошення якої може заподіяти шкоду Україні;

4) для службового користування. Це відомості обмеженого поширення, що не віднесені до державної таємниці, але їх відкрите використання в силу різних обставин визнане недоцільним.

Одним з найголовніших завдань держави є захист та охорона національної безпеки та інших державних інтересів, що пов’язано з віднесенням певної інформації до державної таємниці. Інформація вважається таємною від часу опублікування зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до якої віднесено цю інформацію чи зміни до неї. Звід відомостей, що становлять таємну інформацію, покладається завданням Служби безпеки України на основі рішень державних експертів з питань таємниць. На підставі мотивованого рішення державного експерта з питань таємниць інформація належить до державної таємниці, що оформлюється з його власної ініціативи чи за зверненнями керівників підприємств, установ, організацій [2].

Відносини, що виникають у службовій діяльності правоохоронних органів України, зазначаються та регулюються Законом України “Про захист персональних даних”, вони пов’язані з захистом персональних даних та відомостей під час обробки відповідної інформації. Аналізуючи службову діяльність правоохоронних органів України, слід зробити висновок, що взагалі не вбачається жодних попереджень та обмежень щодо поширення приватних даних про особу в галузі дії на функціонування правоохоронних органів зі створення інформаційно-технологічних баз персональних даних для використання та обробки цих персональних даних.

Отже, необхідно розробити детальне положення щодо охорони і захисту персональних даних інформації в комп’ютерних системах у службовій діяльності правоохоронних органів України. У цьому положенні має бути детально зазначено:

- 1) чітке нормативне закріплення порядку проведення робіт і надання послуг зацікавленим особам у сфері інформаційної безпеки;
- 2) нормативно-правова база інформаційних відносин у суспільстві, чітка регламентація механізмів забезпечення прав громадян;
- 3) забезпечення захисту інформації від неправомірного доступу до інформації з обмеженим доступом;
- 4) порядок виконання посадовими особами своїх функціональних обов’язків щодо забезпечення персональних даних у службовій діяльності;
- 5) охорона персональних даних у базі персональних даних;
- 6) мета обробки персональних даних у цій базі даних, встановлення складу цих даних та процедури їх обробки;
- 7) порядок забезпечення приватних даних про особу при використанні технічних засобів, передачі, обробки та зберіганні інформації службового користування;
- 8) відповідні завдання з контролю за дотриманням правоохоронними органами відповідних вимог законодавства щодо

використання та обробки персональних даних покласти на Державну службу України з питань захисту персональних даних;

- 9) відповідальність посадових осіб за розголошення та поширення персональних даних про особу, яка становить службову таємницю;
- 10) поліпшення системи технічного захисту секретної інформації, яка б відповідала сучасній інформаційній безпеці.

На правоохоронний орган — прокуратуру — законодавство України покладає завдання щодо здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів [5]. Працівники правоохоронних органів прокуратури мають право доступу до документів і матеріалів, які необхідні для проведення службових перевірок, на письмову вимогу керівництва, і якщо їм трапляється інформація, що містить комерційну таємницю, або інформація з обмеженим доступом, то необхідно отримувати доступ до державної таємниці за відповідною формою грифу таємності.

Отже, важливим завданням залишається приведення законодавства України у відповідність до вимог сучасної демократичної держави, яка насамперед не буде порушувати права й обмежувати громадян України та накопичувати і поширювати приватні дані без їх відома. Виходячи з цього, необхідно створити бази персональних даних для службового використання з метою накопичення інформації для поліпшення роботи правоохоронних органів України в усіх сферах діяльності, та створити систему захисту персональних даних для застосування в усіх сферах діяльності, які спрямовані на захист законних інтересів держави і прав громадян. Покласти завдання на Державну службу України з питань захисту персональних даних відносно контролю діяльності правоохоронних органів України щодо дотримання вимог законодавства під час використання, обробки, поширення та зберігання персональних даних, зокрема, виявляти у відповідних правоохоронних органах порушення вимог законодавства, притягувати працівників до відповідальності та звітувати у засобах

масової інформації про проведену роботу і виявлені порушення.

Література

1. Конституція України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про внесення змін до Закону України "Про інформацію" від 13.01.2011 № 2938-VI // Верховна Рада України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2938-17>

3. Закон України "Про державну таємницю" // ВВР України. — 1994. — № 16. — Ст. 93.

4. Закон України "Про захист персональних даних". — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

5. Закон України "Про прокуратуру". — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

6. Общая теория прав человека / Рук. авт. кол. и отв. ред. Е. А. Лукашевой. — М.: Норма, 1996. — 520 с.

7. Игонин С. В. Институт личной неприкосновенности работников правоохранительных органов в законодательстве современной России: Автореф. дисс. канд. юрид. наук. — М., 2000. — 22с.

Необхідно створити систему захисту персональних даних для застосування в усіх сферах діяльності, які спрямовані на захист законних інтересів держави і прав громадян. Покласти завдання на Державну службу України з питань захисту персональних даних відносно контролю діяльності правоохоронних органів України щодо дотримання вимог законодавства під час використання, обробки, поширення та зберігання персональних даних.

Необходимо создать систему защиты персональных данных для применения во всех сферах деятельности, которые направлены на защиту законных интересов государства и прав граждан. Возложить задачу на Государственную службу Украины по вопросам защиты персональных данных относительно контроля деятельности правоохранительных органов Украины и соблюдения требований законодательства при использовании, обработке, распространении и хранении персональных данных.

It is necessary to establish a system of protection of personal data for use in all areas that are designed to protect the legitimate interests of the state and the rights of citizens. Add a task to the State Service of Ukraine on protection of personal data concerning the control of law enforcement Ukraine concerning compliance during use, processing, storage and dissemination of personal data.

Надійшла 12 березня 2014 р.

**ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ЯК СКЛАДОВА ПОНЯТТЯ
ФОРМИ ДЕРЖАВИ: ДО МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 91–97

Аналізуються основні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття форми державного устрою. Особлива увага надається проблемі повноти визначення форми державного устрою, а також критиці її редукації до суміжних державно-правових явищ.

Розвиток сучасної Української держави, що наразі відзначений процесом конституційної модернізації та активними пошуками оптимальних форм існування і функціонування основних інститутів публічної влади, з необхідністю змушує звертатись до такого ключового поняття юридичної науки (насамперед теорії держави і права), як "форма держави". Справді, як відзначають сучасні дослідники, форма держави є однією з головних категорій, які характеризують як саму державу, так і той спосіб, у який вона взаємодіє з суспільством [1, 104]. У цьому сенсі, науковий аналіз цього поняття та його складових, у тому числі і такий, як форма державного устрою, постає важливою теоретичною і практичною проблемою для сучасної юридичної науки.

Разом з тим, наголошуючи на науковій значущості подібного дослідження, необхідно відзначити ті причини, які роблять його актуальним для сучасної України та для вітчизняної теорії держави і права. По-перше, як наголошує О. Скрипнюк, наразі практично ні в кого не викликає сумніву положення, що територія є невід'ємним та обов'язковим атрибутом будь-якої держави [2, 182]. Не буде перебільшенням стверджувати, що це умова "sine qua non" державності в цілому [3, 328]. З огляду на що, проблеми територіальної організації державної влади пов'язані з самим фактом її існування і безпосередньо

впливають на її розвиток. Про це прямо пише А. Керімов, який доводить, що будь-яке намагання надати цілісне науково-юридичне розуміння як державності в цілому, так і тих чи інших конкретних держав (їх виникнення, генезису та функціонування), не може залишати осторонь питання територіальної організації влади, співвідношення різних її територій у загальних кордонах держави, характеру взаємодії центральних і регіональних органів влади, обсягів повноважень та специфіки правового статусу різних територіальних утворень тощо [4]. Тому одним з перших кроків правового осмислення та прогнозування подальшого розвитку України є звернення до питання державного устрою в аспекті визначення шляхів його вдосконалення та з'ясування того, який саме тип державного устрою є найбільш адекватним тим суспільно-політичним, економічним та національно-культурним реаліям, що постали перед сучасною Україною. До речі, саме в такий спосіб пропонує рухатись В. Медведчук, який наголошує на потребі вихідної відмови від будь-яких суб'єктивних оцінок та симпатій у частині визначення форми державного устрою (чи то йдеться про унітарний, чи про федеративний устрій), що супроводжується ретельним науковим і неупередженим аналізом позитивів і негативів різних форм державного устрою відносно України [5]. По-друге, не можна не звернути увагу на той

важливий факт, що для України питання вибору форми державного устрою практично завжди було актуальним. Маються на увазі як погляди вітчизняних юристів та політичних діячів кінця XIX ст., так і більш сучасні наукові дискусії, які точаться в Україні від дня проголошення її незалежності і до сьогодні. У цьому світлі варто визнати правоту тих вчених, які акцентують актуальність дослідження форми державного устрою, оскільки це питання у будь-якому разі поставитиме кожного разу, щойно порушуватиметься проблематика конституційної модернізації, удосконалення форми держави, поглиблення державно-правових реформ в Україні. По-третє, варто згадати про загальне переосмислення співвідношення процесів централізації і децентралізації у сучасному державному розвитку, які тривають в юридичній науці. Зокрема, на думку багатьох західних авторів, одним з найперспективніших шляхів розвитку державності у XXI ст. є дедалі більш високий ступінь відцентрових процесів, які в подальшому зумовлюватимуть не лише фундаментальне переосмислення того, що в класичній державно-правовій науці позначалось поняттям “вертикалі влади”, а й змушуватимуть ширше застосовувати ідеї федералізації. Справді, розвиток громадянського суспільства та пов’язаної з ним регіональної (місцевої та локальної) активності, підвищення ваги місцевих спільнот змушують принципово по-новому переосмислювати усталені моделі державного устрою та їх співвідношення. Зокрема, як зазначає Д. Л. Шапіро, ідея регіональної активності, з якою дуже часто пов’язують принципи федералізації, стає дедалі більш привабливою у глобальному світі [6, 127]. Водночас, за словами Дж. Сміт, саме поняття федералізму дає можливість у новому ракурсі переосмислити загальну модель організації та функціонування державної влади, оскільки вона орієнтується на пошук певних цінностей, які можуть одночасно об’єднувати різні спільноти щодо реалізації одних цілей, і залишати їх незалежними у їх діяльності щодо досягнення інших цілей [7, 12]. Тобто наразі ми стаємо свідками пошуку нових і, можливо, більш оптимальних

моделей державного устрою, які дають можливість максимально ефективно сполучати принципи національно-державної цілісності та самоврядності. Таким чином, істотно актуалізується навіть не стільки сама суперечка між прихильниками федеративного або унітарного способу розвитку державного устрою тих або інших країн (насправді, такий підхід видається таким, що вже відійшов у минуле, оскільки, як довела практика, подібна суперечка ніколи не приводить до спільного знаменника), скільки питання про розробку своєрідної оціночної системи координат, яка б допомогла юридичній науці через поняття форми держави та форми державного устрою дати відповіді на об’єктивні запити сучасного суспільного розвитку.

Як вже було сказано, поняття форми державного устрою практично завжди розглядалось одним з елементів форми держави в цілому, оскільки в основі його визначення лежала така базисна характеристика держави, як територія. При цьому, поняттям “територія” охоплюється не просто певний географічний простір, а фіксується чітка й однозначна умова формування та існування державності в цілому [8]. Тобто, і як умова формування й діяльності держави, і як одна з найважливіших організаційно-функціональних ознак держави, територіальна організація влади практично завжди перебувала в епіцентрі уваги теорії держави і права [9]. Більше того, разом із формою правління, форма державного устрою усталено тлумачиться в теорії держави і права як внутрішня структура організації публічної влади [10]. У результаті чого, говорячи про форму державного устрою, фактично мається на увазі не стільки сама по собі територія держави, скільки характер та специфіка взаємодії таких ознак державності, як територія та публічна влада [11]. Це положення підтверджується й тими дефініціями форми державного устрою, які наразі використовуються в юридичній науці. Так, на думку Р. Макуєва, під формою державного устрою слід розуміти “один з елементів форми держави, який характеризує внутрішню структуру (архітектоніку) держави та спосіб територіальної

організації державної влади, а також його (як цілісної системи) співвідношення зі своїми складовими, у тому числі й між усіма трьома елементами форми держави” [12, 135]. Для С. Комарова, “форма державного устрою — це сукупність засобів влаштування державної влади відносно території, внутрішній розподіл держави на частини та взаємовідносини між цими частинами” [13, 76]. На думку інших авторів, форма державного устрою — це внутрішня побудова держави, яка розглядає її з погляду розподілу державної влади та державного суверенітету в центрі та на місцях [14, 96]. Однак, попри подібну однотайність та узгодженість основних теоретичних позицій у розумінні змісту поняття форми державного устрою, слід відзначити кілька принципових положень, які досі потребують свого уточнення.

Насамперед слід відзначити цілий ряд спроб дещо звуженого тлумачення форми державного устрою, коли це поняття редукується або тільки до територіальної організації (відповідно до цього підходу поняття публічної влади або не береться до уваги взагалі, або характеризується як дещо другорядне порівняно з ознакою територіальної організації населення), або описується як похідне від форми державного управління. Стосовно першого, як вже було вказано вище, для будь-якої форми держави (коли це поняття вживається як родове щодо таких елементів, як форма державного правління, форма державного устрою та форма державно-правового режиму) територія завжди аналізується у контексті способу організації та функціонування публічної влади. У цьому сенсі, говорячи про територію держави, мається на увазі насамперед територія поширення державної влади. Це означає, що територія держави, з одного боку, є межами поширення державної влади та державного суверенітету, а з другого — своєрідна публічна міжнародно-правова власність держави, на якій реалізується територіальне верховенство держави і державної влади [15, 19–20]. Що ж до іншого моменту, коли форма державного устрою тлумачиться як похідна ознака від форми державного управління, то такий підхід також видається

принципово невірним. Справді, говорячи про структуру державної влади, її можна аналізувати щонайменше у двох аспектах: а) з погляду специфіки її розподілу між різними органами державної влади та її гілками; б) з погляду її загальної організації між різними частинами (регіонами, територіями) держави. Причому переважна більшість сучасних правознавців, які працюють у галузі теорії держави і права, погоджуються з тим, що між цими двома аспектами не може існувати відносин пріоритетності. Тобто вони обидва є рівною мірою важливими для розуміння структури державної влади. Більше того, форма державного устрою виникає і розвивається не стільки під впливом форми державного правління, скільки залежно від таких факторів, як: потреби економіки, зростання населення, політичні інтереси, історичний досвід державності, політико-правові запозичення, геополітичне оточення тощо [16, 159]. Таким чином, обидві щойно досліджені рекузіоністські методології аналізу форми державного устрою видаються теоретично необґрунтованими та науково некоректними.

По-друге, характеризуючи форму державного устрою як один з базисних елементів форми держави, важливо чітко усвідомлювати те, які саме складові охоплюються цим поняттям. Щойно ми вже відзначали неприпустимість редукції змісту цього поняття лише до способу поділу держави на основі територіальні частини. Тому, слід визнати методологічно правильним підхід тих дослідників, які обґрунтовують доцільність виокремлення щонайменше чотирьох складових форми державного устрою, якими є: а) територіальна організація населення; б) розподіл держави на основні складові; в) правове положення територіальних складових держави; г) принципи побудови взаємовідносин центра та регіонів [17, 135]. Кожна з них набуває своєї чіткої правової інституціоналізації у відповідних конституційних та законодавчих нормах, що дає підстави не лише виділяти загальні або універсальні типи форми державного устрою, а й вказувати на ті специфічні відмінності, які обумовлюються характером визначення правового статусу окремих те-

риторій (регіонів, частин) держави у межах одного й того самого типу. Адже, наприклад, у межах такого типу державного устрою, як унітарна держава, В. Чиркін пропонує виокремлювати такі способи організації державного устрою: централізовані, частково децентралізовані та децентралізовані унітарні держави [18, 165–166].

По-третє, до сьогодні у теорії держави і права залишається панівною теоретична позиція, яка ґрунтується на жорсткому протиставленні “статичних” (форма державного управління і форма державного устрою) і “динамічних” (форма державно-правового режиму) елементів форми держави. Не заперечуючи методологічних переваг такого способу систематизації елементів форми держави, не можна не відмітити те, що абсолютизація “статичної” інтерпретації форми державного устрою може призвести до хибних висновків. Справа в тому, що і держава і право за своєю природою є еволюційними явищами. Тобто форма державного устрою також внутрішньо розвивається. У цьому сенсі можна говорити про певні загальні тенденції внутрішньої еволюції форм устрою сучасних держав. Зокрема, часто виокремлюють такі процеси розвитку усіх без винятку сучасних форм державного устрою, як: а) децентралізація (передача повноважень державних органів органам місцевого самоврядування); б) деконцентрація (передача повноважень центральних органів держави місцевим органам держави на більш низький рівень) [19]; в) деволюція (масштабний перерозподіл повноважень зі зміною статусу територіальних одиниць або утворення особливих територій) [20].

Водночас, порушуючи проблему форми державного устрою як предмета сучасних теоретично-правових досліджень, слід зазначити наявність різних підходів щодо їх систематизації. Так, на думку ряду дослідників, у найбільш загальному плані доцільно говорити про дві основні форми державного устрою, якими є проста та складна, кожна з яких може набувати своєї конкретизації у певних субформах [21, 17–52]. Для інших фахівців сам факт застосування поняття “проста форма

державного устрою” в теорії держави і права є доволі сумнівним (у цьому сенсі варто звернути увагу на полемічну статтю Т. Євсеєнка, яка ставить на меті довести слушність цього поняття та правомірність його застосування [22]). Своєрідним контраргументом у частині спростування дихотомічного поділу форм державного устрою на “прості” та “складні” є те, що у суто методологічному плані він виявляється малопродуктивним. Насправді, що ж саме виступає критерієм простоти або складності форми державного устрою? Як виявляється, такий критерій з’ясувати доволі складно, оскільки за своїм устроєм та формами територіальної організації публічної влади унітарні держави (які, відповідно до зазначеної класифікації, однозначно мають бути віднесені до класу простих форм державного устрою) подекуди виявляються більш складними, ніж федеративні держави (які в такому разі являють собою клас складних форм державного устрою). Більше того, сучасна практика конституційного розвитку певних держав засвідчує наявність цілого ряду специфічних форм (це так звані неklasичні унітарні держави), які не можна однозначно класифікувати як прості або складні форми державного устрою. До речі, яскравим прикладом такої форми державного устрою може виступити закріплена Конституцією України державно-територіальна організація публічної влади.

Україна є унітарною державою відповідно до ч. 2 ст. 2 Конституції України. Але у її складі існує Автономна Республіка Крим (надалі — АРК; *авт.: В. Т.*), яка, згідно з нормами ч. 1 ст. 135 має свою Конституцію, яку приймає Верховна Рада АРК. Відповідно до норм ст. 1 Конституції АРК повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради АРК і Ради міністрів АРК визначаються Конституцією України і законами України, Конституцією АРК і нормативно-правовими актами Верховної Ради АРК з питань, віднесених до її компетенції. Верховна Рада АРК є представницьким органом АРК і здійснює представницькі, нормотворчі, контрольні функції та повноваження в межах своєї компетенції. Рада міністрів АРК є ви-

конавчим органом АРК і здійснює виконавчі функції повноваження в межах своєї компетенції. Водночас, як зазначено у ч. 2 ст. 3 Конституції АРК, “основними гарантіями АРК є: правова, організаційна, фінансова, майнова, ресурсна самостійність у межах, встановлених Конституцією України, що забезпечує здійснення повноважень АРК; врахування особливостей АРК, передбачених Конституцією України, органами державної влади України при прийнятті рішень, які стосуються АРК; державні гарантії статусу і повноважень, права власності АРК; судовий захист статусу і повноважень АРК”. Ст. 18 Конституції АРК встановлює в частині відання АРК широкий ряд повноважень. Тобто таке державно-територіальне утворення, як АРК, має достатньо вагомий та широкий повноваження, у тому числі і цілий ряд таких важливих атрибутів, як власна конституція, власні символи тощо. У цьому сенсі, на думку ряду дослідників, Україну не можна вважати “класичною” або “чистою” унітарною державою, що істотно ускладнює класифікацію форми державного устрою України як простої.

Утім, крім подібної спірності у встановленні ступеня “складності – простоти” державного устрою, можна відзначити такі форми державного устрою, які взагалі не підпадають під зазначену класифікаційну модель. Наприклад, І. Бардецька відзначає факт існування змішаних та перехідних форм державного устрою, які не можуть бути однозначно віднесені ані до простих, ані до складних форм [23]. Причому, як зазначає Б. Осепян, у силу цілого ряду історичних, соціальних, політичних та правових обставин завжди можна буде вказати на таку форму держави, яка не зможе бути описана через методологічну схему, в якій простота форми державного устрою протиставляється його складності [24]. На думку інших авторів, доцільно говорити про цілий ряд особливих форм державного устрою. Серед них часто називають імперію, уніатську державу [25], або такі специфічні форми державного устрою, як джамахірія [26], союзна держава [27] тощо.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо сформу-

лювати такі висновки. По-перше, незважаючи на спільність багатьох теоретико-методологічних засад вивчення форми державного устрою (що дає підстави говорити про певний загальний консенсус щодо тлумачення змісту цього поняття в сучасній теорії держави і права), необхідно відзначити цілий ряд суперечливих моментів, які стосуються насамперед проблеми співвідношення форми державного устрою та форми державного правління, складових форми державного устрою, властивостей і тенденцій розвитку державного устрою в контексті триваючих у світі процесів глобалізації. По-друге, установлені у класичній теорії держави і права методологічний підхід до застосування бінарної схеми класифікації форм державного устрою на прості та складні наразі потребує істотного уточнення та доопрацювання як з огляду на нечіткість самих критеріїв визначення простоти або складності державного устрою (що було продемонстровано на прикладі державного устрою сучасної України), так і з огляду на існування цілого ряду специфічних форм державного устрою, які не підпадають під подібні критерії класифікації. Отже, подальший розвиток теоретично-правових досліджень у цій галузі передбачає не лише аналітичну розробку окремих складових форми державного устрою, а й пошук нових моделей їх класифікації і систематизації. По-третє, перспективним напрямом аналізу форми державного устрою як елемента форми держави є визначення загальних властивостей її трансформацій під впливом тих змін, які відбуваються з сучасною державою як такою. У цьому сенсі, попри всю специфіку окремих форм державного устрою, можна виокремити певні універсальні тенденції децентрації, децентралізації та деволуції, які даються взнаки у глобалізованому світі, коли зростання рівня складності організації і функціонування державного організму зумовлює потребу пошуку нових форм організації публічної влади в частині співвідношення повноважень центральних та місцевих органів державної влади, а також кореляції процесів державного управління та місцевої (локальної) самоорганізації. Усе це, на наше

переконавання, має бути враховано в ході конституційної модернізації, що триває в Україні, і знайти своє втілення в діяльності Конституційної Асамблеї.

Література

1. Загальна теорія держави і права [Текст]: Підруч. / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2009. — 584 с.
2. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання [Текст] / О. В. Скрипнюк; Акад. прав. наук України. — Х.: Право, 2009. — 466 с.
3. Медведчук В. В. Громадянське суспільство: Український вибір: Монографія / В. В. Медведчук. — К.: Логос, 2012. — 568 с.
4. Керимов А. Д. Форма государственного устройства Российской Федерации / А. Д. Керимов // Гражданин и право. — 2001. — № 12. — С. 16–17.
5. Медведчук В. В. Доктринальна модель побудови федеративної держави: українська ретроспектива і сучасність / В. В. Медведчук // Право України. — 2013. — № 9. — С. 289–290.
6. Shapiro D. L. Federalism: A Dialogue / D. L. Shapiro. — Evanston: Northwestern U.P., 1995. — 154 p.
7. Smith J. Federalism / J. Smith. — Vancouver: UBC Press, 2009.
8. Худякова И. В. Территория как категория конституционного права / И. В. Худякова // Конституционное и муниципальное право. — 2004. — № 3. — С. 32–33.
9. Зубкова Е. А. Категория "территория": теория права и актуальные вопросы российской государственной практики / Е. А. Зубкова // Северо-кавказский юрид. вестник. — 2005. — № 2. — С. 12.
10. Огородников А. А. Форма правления и государственного устройства России, как предмет исследования / А. А. Огородников, Г. В. Тарабан // Проблемы российского права и менеджмента. — 2005 — Вып. 1. — С. 40.
11. Иванов И. В. Понятие формы государственного устройства в юридической науке / И. В. Иванов // Актуальные проблемы гуманитарной науки и гуманитарного образования. Сб. науч. трудов. — СПб.: Изд-во политехн. ин-та, 2007. — С. 113.
12. Макуев Р. Х. Теория государства и права [Текст]: Учебник / Р. Х. Макуев. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. — 640 с.
13. Комаров С. А. Общая теория государства и права / С. А. Комаров. — СПб.: Питер, 2005. — 512 с.
14. Теория государства и права / Под ред. В. К. Бабаева. — М.: Юрист, 2002. — 592 с.
15. Правове забезпечення державного суверенітету України: Монографія / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К.: Юрид. думка, 2011. — 300 с.
16. Актуальные проблемы теории государства и права / Отв. ред. Р. В. Шагиева. — М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. — 576 с.
17. Теорія держави та права: Підруч. / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. — К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. — 576 с.
18. Чиркин В. Е. Конституционное право: курс для преподавателей, аспирантов и магистрантов / В. Е. Чиркин. — М.: Норма: ИНФРА-М, 2013. — 688 с.
19. Чихладзе Л. Т. Децентрализация и децентрация власти в их взаимосвязи с местным самоуправлением / Л. Т. Чихладзе // Актуальные проблемы права в XXI веке: Сб. статей. — М.: РУДН, 2012. — С. 136–140.
20. Тиерней С. Шотландия: деволюция в рамках унитарного государства / С. Тиерней // Сравнительное конституционное обозрение. — 2008. — № 4 (65). — С. 71–88. Також див. Захаров А. Федерализм и деволюция: опыт США / А. Захаров // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. — 1999. — № 4 (29). — С. 17–22.
21. Евсеенко Т. П. От общины к сложной государственности в античном Средиземноморье: Монография / Т. П. Евсеенко. — СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. — 266 с.
22. Евсеенко Т. П. О понятии "простого" в юридической науке / Т. П. Евсеенко // Правоведение. — 2004. — № 1. — С. 196–201.
23. Бардецкая И. А. Смешанные и переходные формы государственного устройства / И. А. Бардецкая // Развитие российского права. Материалы региональной науч.-практ. конф. — Ростов н/Д: РГЭУ, 2005. — С. 13–15.
24. Осипян Б. А. Причины разнообразия форм государственного правления и устройства / Б. А. Осипян // Современное право. — 2009. — № 1. — С. 25–34.
25. Серегин А. В. Имперская и униатская формы государственного устройства / А. В. Серегин // Право и государство: теория и практика. — 2007. — № 10. — С. 12–16.
26. Масленникова В. А. Джамахирия — форма государственного устройства Ливии / В. А. Масленникова // Вопросы права и проблемы становления гражданского общества в России: Сб. науч. статей. — Хабаровск: ДЮИ МВД России, 2009. — С. 208–211.
27. Антоненко А. П. Идентификация союзного государства в системе форм государственного устройства / А. П. Антоненко // Актуальные проблемы государствоведения 2011: Сб. науч. статей. — М.: РГЭУ, 2011. — С. 76–89.

З'ясовано роль і значення форми державного устрою як одного з фундаментальних елементів форми держави. Схарактеризовано методологічні зміни у тлумаченні поняття форми державного устрою в сучасній теорії держави і права, вказано на їх причини. Обґрунтовано зв'язок форми державного устрою з територією держави та територіальною організацією і функціонуванням публічної влади.

Установлена роль и значение формы государственного устройства как одного из фундаментальных элементов формы государства. Охарактеризованы методологические изменения в толковании понятия формы государственного устройства в современной теории государства и права, указано на их причины. Обоснована связь формы государственного устройства с территорией государства, территориальной организацией и функционированием публичной власти.

The role and importance of forms of government as one of the fundamental elements of state forms. The characteristic methodological changes in the interpretation of the concept of form of government in the modern theory of law applicable to their causes. Grounded connection form of government from across the state and territorial organization and functioning of public authorities.

Надійшла 9 грудня 2013 р.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 98–103

До сьогодні трудове право України пройшло складний шлях становлення і розвитку. Кожен із етапів історичного розвитку трудового права України спонукає до глибокого аналізу його значення для розвитку суспільства, держави, формування новітнього трудового законодавства України. Успіх дослідження визначається дотриманням загальних і конкретно-наукових підходів та принципів, які становлять зміст методології дослідження.

Вивчення історичного розвитку галузі трудового права України є надзвичайно важливим, адже наукова думка має достовірно відображати об'єктивний світ, бути істиною, що неможливо зробити без обґрунтованої методологічної бази дослідження. Відтак, постійно існує потреба в уточненні методологічних засад наукових досліджень, зокрема, дослідження становлення і розвитку трудового права України.

Аналізу історичного процесу розвитку трудового права України присвячені праці таких видатних учених, як М. Бару, О. Барабаш, Я. Безугла, В. Венедиктов, Г. Гончарова, П. Жигалкін, В. Жернаков, І. Зуб, Д. Карпенко, Р. Кондратьєв, Л. Лазор, А. Мацюк, О. Олійник, В. Прокопенко, П. Пилипенко, В. Ротань, П. Стависький, Б. Стичинський, Н. Хуторян та ін.

Успіх будь-якого дослідження здебільшого визначається дотриманням загальних і конкретно-наукових підходів та принципів, які становлять зміст загальнонаукової і спеціальної (психолого-педагогічної) методології дослідження. Ці принципи є ядром методологічної культури дослідника [2].

Термін “методологія” — грецького походження і буквально означає “вчення про методи”. Методологія, зазвичай, визначається як вчення про знання, закономірності

їх розвитку, принципи, підходи і способи їх здобування, категоріальний апарат, основні і структурні компоненти теорії [2].

У сучасній науці методологія розуміється у вузькому та широкому значенні. В широкому розумінні методологія — це сукупність найбільш загальних, передусім світоглядних принципів у їх застосуванні до вирішення складних теоретичних та практичних завдань, це світоглядна позиція дослідника [8].

Разом з тим, як відзначає Г. Рузавін, це і вчення про методи пізнання, які обґрунтовують вихідні принципи, і способи їх конкретного використання в пізнавальній і практичній діяльності [6].

Методологія у вузькому розумінні — це вчення про методи наукового дослідження [4]. У філософській енциклопедії методологія визначається як наука про найбільш загальні шляхи пізнання дійсності. Вона являє собою в цілому філософське знання, що включає знання про найбільш загальні закономірності буття, про відношення буття і свідомості, природи та сутності людини [9].

Основними завданнями методології є такі [2]:

- 1) методологія оптимізує хід наукового дослідження з погляду здобуття нового знання;
- 2) регулює використання методів, засобів і прийомів у процесі пізнання і практики;

3) узагальнює результати наукового пізнання в різних формах знання;

4) формує загальні принципи й методи наукового дослідження.

Таким чином, у сучасній науковій літературі під методологією найчастіше розуміють вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності.

Всупереч застійним тенденціям, методологія накопичила справжній науковий потенціал, розробила систему нормативного, інструментального знання про форми і способи зв'язку юридичної науки з практикою, з іншими науками. І тепер це означає, що без застосування методологічних знань неможливо провести будь-яке наукове дослідження.

Розглядаючи методологію в пізнавальному плані, її можна визначити як науку про шляхи пізнання істини. У цілому методологія виконує суттєві функції у пізнанні, зокрема в підходах до різних сторін розвитку певної галузі знань, особливо до соціальних.

Ці функції можна визначити як системоутворюючі, пояснювально-оціночні, прогностичні [5].

Для розкриття сутності методології важливо звернути увагу на те, що методологія, зважаючи на вже сказане, виконує й інші функції:

1. Вона виділяє способи здобуття знань, які відображають дійсність, що постійно змінюється (М. Данилов).

2. Спрямовує і зумовлює основний шлях, за допомогою якого досягається конкретна науково досліджувана мета (П. Коппін).

3. Забезпечує всебічне отримання інформації про досліджуваний процес або явище (М. Скаткін).

4. Допомогає введенню нової інформації у науку (Ф. Корольов).

5. Забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці (В. Гмурман).

6. Створює систему інформації, яка спирається на об'єктивні факти і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання (М. Скаткін).

Зазначені функції методології дають підстави зробити висновок, що методологія —

це концептуальне обґрунтування мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної і систематизованої інформації про юридичні процеси та явища.

Отже, успішне проведення наукового дослідження забезпечується правильним використанням методології, тобто сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження. Методологія наукового дослідження вивчає пізнавальні процеси, що відбуваються в науці, методи і форми наукового пізнання.

Розвиток науки нерозривно пов'язаний зі створенням методології. В. Краєвський зазначає, що методологія науки може бути загальною або конкретно-науковою [3]. Загальна методологія науки — це принципи матеріалістичної діалектики, а також теорія пізнання, яка досліджує закони розвитку наукового знання в цілому. Конкретно-наукова методологія ґрунтується на законах окремих наук, застосовуючи, з одного боку, теоретичні узагальнення, принципи окремих наук, а з другого — часткові методи дослідження. Це визначається тісним органічним зв'язком будь-якого пізнання з вирішенням загально-теоретичних, філософських питань.

У методології наукових досліджень виділяють два рівня пізнання: теоретичний і емпіричний [4].

Специфіка предмета дослідження (становлення, сучасний стан трудового права України, його структура та тенденції розвитку) вимагає застосування міждисциплінарної теоретико-методологічної бази.

Головним завданням першого етапу дослідження становлення і розвитку трудового права України стало визначення методологічних засад дослідження.

Визначаючи місце кожного методологічного підходу до становлення і розвитку трудового права в системі методологічного знання, можна спиратися на концепцію рівнів, запропоновану Е. Юдіним [11], у якій вивчення природи методологічних підходів до становлення й розвитку трудового права ґрунтується на тенденції залучення методологічних підходів з розташованих вище

рівнів на розташовані нижче, у зв'язку з чим було встановлено, що всі методологічні підходи до становлення і розвитку трудового права залучені з вищих рівнів: аксіологічний підхід притягнутий з рівня філософської методології; системний підхід — з рівня загальнонаукових принципів і форм дослідження; адаптивний, акмеологічний, діяльнісний, інтегративний, дослідний, кваліметричний, кластерний, мотиваційний програмно-цільовий, випереджаючий, оптимізаційний, проблемно-функціональний, програмно-цільовий, ресурсний, рефлексивний, синергетичний, системно-діяльнісний, ситуаційний, структурно-діяльнісний, функціонально-процесний, особистісний підходи — з рівня конкретно-наукової методології на рівень методики і техніки дослідження.

Як відомо, об'єднуючою ознакою при класифікації методологічних підходів до становлення і розвитку трудового права України може виступати виділення їх по націленості на об'єкт. До ціннісно-орієнтованого типу варто віднести: аксіологічний, адаптивний, акмеологічний, особистісно-орієнтований, рефлексивний, мотиваційний, програмно-цільовий, інтегративний підходи; до ситуаційно-орієнтованого типу належить ситуаційний підхід; до структурно-орієнтованого типу — системний, синергетичний, кібернетичний, кластерний, науковий, структурно-діяльнісний підходи; до процесно-орієнтованого типу — системно-діяльнісний, функціональний, процесний, проблемно-функціональний підходи; до результативно-орієнтованого типу — програмно-цільовий, дослідний, оптимізаційний, випереджаючий, ресурсний підходи; до якісно-орієнтованого типу — кваліметричний підхід.

Цілком зрозуміло, якість результатів дослідження проблеми становлення і розвитку трудового права України залежить від правильно застосованих засобів і методів пізнавальної діяльності, від методологічних засад дослідження, тобто наукового "інструментарію".

Для побудови моделі наукового дослідження за історичною тематикою та різнобічного вивчення розвитку певної проблеми

спиратимемось на структуру методологічних основ науки, яка складається з чотирьох рівнів методології — філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, рівня конкретного дослідження (за Е. Юдіним) [11].

Таким чином, методологічними засадами дослідження є: теорія пізнання, основні положення загальної теорії систем і системний підхід до вивчення цілісних юридичних процесів і явищ, діалектичний підхід до вивчення історико-правових явищ, парадигмальний підхід до аналізу історико-правових явищ, що стосуються процесу становлення і розвитку трудового права України, категорії загального, особливого, одиночного, фундаментальні принципи цілісності, динамічності, парадигмальний підхід до аналізу історико-правових явищ, основні положення наукознавства, державні документи.

До першої групи теоретико-методологічних положень, на яких ґрунтується дослідження, належить філософський рівень та діалектичний підхід [2].

Розглянемо становлення і розвиток трудового права у своєму історичному розвитку, виокремлюючи протиріччя і зв'язки, які є рушійною силою розвитку, що дасть змогу побачити цей процес різнобічно.

Зміст теорії пізнання сформульовано, зокрема, П. В. Алексеевим і А. В. Паніним у підручнику [1]. За їх визначенням, теорія пізнання є "розділом філософії, що вивчає природу пізнання, закономірності пізнавальної діяльності людини, її пізнавальні можливості та здібності; передумови, засоби та форми пізнання, а також відношення знання до дійсності, закони його функціонування та умови і критерії його істинності й достовірності".

Теорія пізнання вивчає проблеми природи пізнання і його можливостей, відношення знання до реальності, досліджує загальні передумови пізнання, з'ясовує умови його достовірності та істинності. Вона аналізує загальні підстави, які дають змогу розглядати пізнавальний результат як такий, що відбиває стан речей, тому жодне дослідження не може уникнути звернення до теорії пізнання.

Пізнання відображає не лише насправді існуючі (або ті, що справді існували чи на-

справді існуватимуть) предмети, процеси і явища, а й усі їх можливі модифікації. Інакше кажучи, пізнання відображає загальне. Проблему становлення і розвитку трудового права необхідно розглядати як окреме у загальному.

Важливим завданням видається встановлення закономірностей формування теорії і практики трудового права, особливостей змін проблематики в процесі його становлення і розвитку цієї галузі права, а також можливостей використання позитивного досвіду у розв'язанні проблем становлення і розвитку трудового права, які поставали в різні історичні відтинки часу.

П. Фролов підкреслює, що системний підхід передбачає послідовність дій з визначення об'єкта, предмета, цілей та завдань їх пізнання або управління чи перетворення, причому визначаються внутрішні та зовнішні зв'язки предмета, його істотні властивості і функції [10].

Системний підхід поширений наразі в усіх галузях наукового знання та людської діяльності як загальний та найефективніший метод розв'язання складних проблем. Цей підхід передбачає розглядання об'єкта дослідження як системи, у зазначеному випадку — як системи становлення і розвитку трудового права. Він передбачає виявлення її елементів, встановлення, класифікації і упорядкування зв'язків між цими елементами, виокремлення із цих зв'язків системоутворюючих, тобто тих, які забезпечують об'єднання різних елементів у систему. Таким чином виявляється структура (що виражає певну життєздатність) і організація (як якісна характеристика і спрямованість) системи, основні принципи управління нею.

Необхідно підкреслити, що об'єкт дослідження і система не одне й те саме (в об'єкті можливо виокремити кілька систем залежно від мети і завдань дослідження).

В. Симонов наводить такі принципи, на які спирається системний підхід [7]:

- Сукупність елементів усієї системи, в нашому випадку елементів становлення і розвитку трудового права, що зв'язана в цілісну структуру, тому і розглядати

проблему становлення і розвитку трудового права України можливо тільки в цій системі та особливо з огляду на зв'язки, які функціонують у зазначеній системі.

- Ієрархічність — об'єкт дослідження “становлення і розвитку трудового права України” — одночасно розглядається як самостійне ціле, і як підсистема для вищих рівнів.
- Структуризація — функціонування системи обумовлено не стільки властивостями її окремих елементів, скільки їх певною впорядкованістю, розташуванням та розподілом ролей і статусів.
- Багатовекторність, множинність, фрагментарність — об'єкт пізнання може розглядатися з різних боків так, що кожна точка зору визначає свої властивості об'єкта. Тому системний аналіз постає і як сукупність методів дослідження (логіко-евристичних, емпіричних, експериментальних, кількісних, математичних), і як сукупність точок зору.
- Змінність, плинність — все має свій початок і свій кінець, будь-яке явище народжується і помирає, перетворюючись на щось якісно інше.
- Функціональність — кожний елемент має своє призначення (функцію), а кожна дія спрямована на певну мету.

При дослідженні становлення і розвитку трудового права видається доцільним застосовувати також такий підхід: певна наукова проблема є складовою науки, тому її можна розглядати з точки зору структури наукового знання.

За націленістю на об'єкт закономірності та принципи можуть бути орієнтованими: на людину; на систему, структуру, процес, діяльність; на ефективність, результативність, якість.

Врешті, визначення теоретико-методологічних засад дає можливість обрати такі головні принципи дослідження: принцип об'єктивності, принцип можливості відтворення результатів дослідження, принцип поєднання цілісного та аспектного підходів

до аналізу процесів становлення і розвитку трудового права, етичний принцип, принцип руху в розвитку дослідження від опису до пояснення, а далі — до прогнозування напрямів розбудови теорії та її практичного застосування.

У ході дослідження було використано джерела, які можна умовно поділити на такі три групи: 1) праці, аналіз яких дав змогу розробити методологію дослідження; 2) історико-юридичні дослідження, присвячені загальним питанням розвитку юридичної науки; 3) першоджерела — нормативно-правові акти, що регулювали систему трудового права у досліджуваній період, архівні документи, періодичні видання, книги, які були опубліковані в досліджуваній період.

Для побудови моделі наукового дослідження за історичною тематикою та різнобічного вивчення розвитку певної проблеми слід спиратися на структуру методологічних основ науки, яка складається з чотирьох рівнів методології — філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, рівня конкретного дослідження.

Отже, методологічні основи дослідження проблем становлення і розвитку трудового права України складають: теорія пізнання, основні положення загальної теорії систем і системний підхід до вивчення цілісних юридичних процесів і явищ, діалектичний підхід до вивчення історико-правових явищ, парадигмальний підхід до аналізу історико-правових явищ, стосуються проблеми становлення і розвитку трудового права України, категорії загального, особливого, одиночного, фундаментальні принципи цілісності, динамічності, генетичний метод, порівняльно-історичний метод для виявлення особливостей становлення і розвитку трудового права України, основні положення наукознавства, юридичні документи.

Теоретико-методологічні засади відповідають таким головним принципам дослід-

ження: об'єктивності; можливості відтворення результатів дослідження; поєднання цілісного та аспектного підходів до проблеми становлення і розвитку трудового права; руху в ході дослідження від опису через пояснення до прогнозування розвитку трудового права України; етичності, — послідовне і більш глибоке обґрунтування доцільності застосування яких є перспективним напрямом наступних досліджень.

Література

1. Алексеев П. В., Панин А. В. Теория познания и диалектика: Учеб. пособие [для вузов]. — М.: Высш. шк., 1991. — 382 с.
2. Дмитренко П. В., Сидоренко В. К. Основы научных исследований. — К.: РННЦ "ДІНІТ", 2000. — С. 119–147.
3. Краевский В. В. Методология: новый этап: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. — М.: Издат. центр "Академия", 2006. — 400 с.
4. Макаев В. В. К вопросу о методологии педагогического исследования // Технология развития педагогического творчества. — Пятигорск: ПГЛУ, 1994. — С. 74–82.
5. Проблемы методологии системного исследования / Под ред. И. В. Блауберг и др. — М.: Мысль, 1970.
6. Рузавин Г. И. Методология научного познания: Учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. — 287 с.
7. Симонов В. П. Системный подход — основа педагогического менеджмента / В. П. Симонов // Педагогика, 1994. — № 1. — С. 223–228.
8. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. — М.: Педагогика, 1986. — 151 с.
9. Философский энциклопедический словарь / Под ред. Б. М. Прокофьева. — М.: БСЭ, 1997. — 300 с.
10. Фролов П. Т. Системный подход в управлении. — Воронеж, 1984. — 217 с.
11. Юдин Э. Г. Системный подход принцип деятельности: Методология пробл. совр. науки. — М.: Наука, 1978. — С. 391.

Визначено й обґрунтовано міждисциплінарну теоретико-методологічну базу, сформульовано головні принципи, що мають застосовуватись при дослідженні історичного процесу розвитку трудового права України.

Определена и обоснована междисциплинарная теоретико-методологическая база, сформулированы главные принципы, которые должны применяться при исследовании исторического процесса развития трудового права Украины.

Identified and justified interdisciplinary theoretical and methodological framework, outline the principles to be applied in the study of the historical process of development of labor law in Ukraine.

Надійшла 28 січня 2014 р.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 104–107

Досліджено основні теоретико-методологічні підходи, що застосовуються при вивченні правового регулювання підприємницької діяльності в контексті формування сталого курсу державної економічної політики. Торкаючись проблем співвідношення національного та міжнародного права у сфері державного управління підприємницькою діяльністю, особливої уваги надано створеним у сучасній юридичній науці концептуальним моделям опису взаємодії підприємництва і реалізації економічної функції держави.

Визначені в Конституції України орієнтири правової, демократичної і соціальної держави і суто об'єктивна потреба динамічного розвитку Української держави і суспільства прямо пов'язані із зверненням до питань державно-правового забезпечення реформування системи державного управління підприємницькою діяльністю. При цьому, процес удосконалення і розвитку державного управління підприємницькою діяльністю в Україні є необхідним елементом сучасного етапу державотворення, оскільки характер та ступінь успішності цього процесу зумовлює не тільки демократичність державотворчих перетворень, а й дієвість усієї економічної системи країни. Саме тому ретельне й ґрунтовне вивчення державно-правових аспектів реалізації державного управління підприємницькою діяльністю потребує проведення фахових розробок у цій галузі. Це зумовлено тим, що державне управління підприємницькою діяльністю завжди набуває свого виразу у правових нормах, саме які і визначають його форму, методи, структуру, організацію, принципи взаємодії з суспільним середовищем.

Дехто з дослідників включає у зміст поняття правового регулювання будь-яку діяльність з впливу на суспільні відносини через

свідомість та поведінку людей, інші ж, більш зважено, вважають правовим регулюванням вплив правових інституцій на суспільні відносини виключно за допомогою системи спеціальних юридичних засобів [1, 435]. На думку С. Алексєєва, правовим регулюванням є результативний, що здійснюється за допомогою системної підтримки правових засобів, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що передбачає їх упорядкування, охорону та розвиток [2, 145]. Правове регулювання зміцнює систему соціальної регуляції юридичними засобами щодо сприяння конструктивній поведінці і діяльності осіб, блокуючи водночас деструктивні форми їх прояву, охоплює як специфічну діяльність держави з встановлення юридичних норм та засобів їх реалізації, так і діяльність власне учасників відносин [3, 106]. Право, безсумнівно, є одним із найпотужніших засобів державного впливу на економіку. Проте, одна лише наявність правових норм не в змозі врегулювати підприємницьку діяльність без належного організаційного механізму з їх практичного втілення, без певної організаційної структури і повноважень відповідних органів, без системи підготовки кадрів і т. ін. Складність управлінських рішень та обширний масив нормативних документів з питань

підприємництва потребує для ефективного застосування організаційної підтримки відповідних державних органів. Загальна результативність правових засобів залежить значною мірою від належного визначення компетенції відповідних органів, адекватного вибору правового засобу та дотримання вимог процесуального (процедурного) законодавства і, врешті-решт, забезпечення виконання прийнятих рішень.

Суб'єкт надсилає керівну інформацію — як діяти, а об'єкт — інформацію зворотного зв'язку щодо результату діяльності [4, 9]. Інтенсивність потоку команд та сигналів зворотного зв'язку цілком визначається видом і характером суб'єктів і об'єктів регулювання, що взаємодіють. Якщо об'єктом регулювання розглядати сегмент ринкової економіки (підприємницьку діяльність), то “потужнішим” слід визнати саме зворотний зв'язок, а не команди. Для визначення ролі держави в цьому контексті економічна література оперує такими термінами, як державна економічна політика, державне втручання в економіку, державне управління економікою та ін. [5]. Оцінюючи доречність тих чи інших термінів, можна помітити, що найменше серед них відповідає сутності явища дуже поширений термін “державне втручання в економіку”, оскільки він породжує уявлення про насильне втручання, хай і з добрими намірами, самостійного і самодостатнього суб'єкта (держави) у функціонування залежного від нього керованого об'єкта, а насправді — складного організму у надскладній взаємопов'язаній системі держави та економіки. Насправді, держава не є зовнішньою сутністю щодо економіки, а також є її складовою.

Що ж до економічної політики держави, то вона має багато визначень і є принаймні одним з наріжних елементів загальної державної політики, що містить також соціальні, гуманітарні, оборонний, екологічні та інші аспекти. Інколи в економічних дослідженнях поняття “державна економічна політика” та “державне регулювання економіки” ототожнюють. У зв'язку з цим видається ближчим до істини твердження, що економічна політика є саме тим засадничим підходом, на якому

ґрунтується державне регулювання економіки. Як теоретична концепція, державне регулювання економіки потребує підтримки системи знань щодо її сутності, закономірностей дії та правил застосування здійснюваних способів та засобів впливу держави на соціально-економічний розвиток, що спрямовані на досягнення цілей, визначених у державній економічній політиці. Натомість, у рамках практичного підходу, державне регулювання економіки є державним цілеспрямованим впливом на поведінку та взаємостосунки учасників економічних відносин з погляду забезпечення пріоритетів державної економічної політики [6, 14].

З юридичної точки зору, можна також виокремити підходи, що мають відмінності. Зокрема, Ю. Тихомиров [7, 376] тлумачить сутність державного регулювання як “встановлення і забезпечення державою загальних правил поведінки (діяльності) суб'єктів суспільних відносин та їх коригування відповідно до умов, що змінюються”. Ю. Козлов [8, 527] зміст державного регулювання розглядає як в широкому, так і вузькому розумінні. У широкому розумінні змістом є: встановлення нормами адміністративного права певного режиму різнопланової діяльності у сфері державного управління відповідно до інтересів суспільного розвитку; забезпечення його неухильного дотримання засобами адміністративно-правового впливу; захист законних прав учасників суспільних правовідносин, що регулюються державою; застосування більшою мірою економічних важелів впливу за відмови від втручання в поточну діяльність об'єктів, на які спрямований вплив державного регулювання. У вузькому ж розумінні, регулювання, разом з усіма наведеними вище притаманними ознаками, може розглядатися як засіб впливу на учасників відносин (у тому числі також інші державні виконавчі органи), що організаційно не підпорядковані тому державному виконавчому органу, який власне втілює керуючий задум. В. Авер'янов [9, 64] вважає, що державне регулювання створює необхідне підґрунтя для розвитку діяльності учасників відносин управління в бажаному для держави напрямі.

Завдання державних органів полягає у встановленні загальних для всіх учасників підприємницької діяльності умов з метою забезпечення її суспільної ефективності та в нагляді за дотриманням цього режиму. Щодо правового регулювання підприємницької діяльності, слід зауважити, що, в межах поняття “державне регулювання”, йому притаманна певна специфіка. Власне, під правовим регулюванням маємо розуміти один з важливих видів регулюючого впливу держави на суспільні відносини в царині підприємницької діяльності з метою їх упорядкування, що здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, із застосуванням певної системи унормованих методів та засобів.

Зважаючи на структурну багатоманітність суспільних відносин, що супроводжують підприємницьку діяльність, правове регулювання у цій сфері видається складним завданням, що передбачає здійснення органами публічної адміністрації комплексу правотворчих та правозастосовчих повноважень. Вочевидь, досягнення цілей правового регулювання підприємницької діяльності неможливе без використання сукупності засобів, які є механізмом адміністративно-правового регулювання. Водночас, на часі є більша стриманість у сфері правового регулювання економічних відносин і запровадження більш гнучких форм державного впливу на господарські відносини суб'єктів підприємництва. Швидше за все, варто говорити про встановлення балансу в реалізації приватних інтересів суб'єктів підприємництва та інтересів суспільства в цілому, тобто публічних, які забезпечує держава шляхом здійснення регулюючого впливу. Однак, необхідними умовами такого регулювання є чітка діяльність органів публічної адміністрації відповідно до своєї компетенції та неухильне дотримання підприємцями законних приписів цих органів. Слід зауважити, що на цьому етапі розвитку української державності регулюючий вплив органів публічної адміністрації є переважаючим, що характерно для перехідної економіки. Але варто звернути увагу на можливість делегування певних повноважень із регулювання окремим

державним та недержавним організаціям з метою підвищення ефективності регулюючого впливу як в інтересах самих суб'єктів підприємництва, так і суспільства в цілому.

Як свідчить позитивний європейській досвід, держава не зобов'язана самостійно виконувати функції, пов'язані з регулюванням у сфері господарської діяльності. Носіями державного регулювання, крім юридичних осіб публічного права, можуть бути також юридичні та фізичні особи приватного права (адресати делегування), яким були передані відповідні повноваження і які від власного імені реалізовуватимуть певні державні функції. Делегування має на меті децентралізацію державного регулювання, розвантаження осіб публічного права, використання приватної ініціативи, вивільнення фінансових засобів, використання спеціальних знань тощо. Правова конструкція делегування зустрічається в багатьох сферах господарської діяльності, наприклад, у Німеччині — це експерти із продуктів харчування, майстерні для перевірки наявності шкідливих викидів в атмосферу, наглядачі за рибним промыслом, інженери по перевірці статички будівель, управління дотаціями, експерти з технагляду за транспортом та ін. Безумовно, на делегування накладаються і певні законодавчі обмеження. Делегування здійснюється тільки на основі закону або підзаконного нормативно-правового акта чи адміністративного договору. Адресати делегування зобов'язані працювати на користь суспільства і підлягають контролю та нагляду з боку держави. Органи, що здійснюють регулювання у сфері господарської діяльності для виконання покладених на них завдань, також використовують приватних адміністративних помічників, відомчих чи виконавчих помічників, які працюють позаштатно та є інструментом для виконання тих чи інших завдань влади. Вони діють за дорученням та вказівкою органу влади. Але делегування та адміністративну допомогу варто відрізняти від так званого прийняття до кола обов'язків, яке здійснюється з метою виконання завдань, що стоять перед суспільством, шляхом матеріального чи особистого внеску на користь державної влади. Отже, делегування части-

ни регуляторних повноважень відображає партнерство публічного та приватного сектору. Слід зазначити, що на сьогодні існуюче в юридичній літературі тлумачення підприємницької діяльності вимагає внесення деяких змін, зважаючи на певні розбіжності та прогалини в чинному законодавстві. Слід обов'язково зазначити у відповідних нормах чинного законодавства України, що підприємницькою є лише зареєстрована у встановленому законом порядку діяльність, що дасть можливість вирішити питання про встановлення адміністративної відповідальності за здійснення підприємницької діяльності без державної реєстрації.

Таким чином, узагальнюючи, можна стверджувати, що правове регулювання підприємництва є формою юридично регламентованих взаємовідносин, які складаються між підприємцями та органами публічної адміністрації. Під правовим регулюванням слід розуміти один із видів регулюючого впливу на суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими органами публічної адміністрації за допомогою багатоманітного, нормативно закріпленого інструментарію методів та засобів. Водночас, слід спеціально наголосити, що з переходом до ринкової економіки характер, зміст і межі економічної діяльності держави істотно змінюються, але при цьому необхідність правового регулювання економіки не втрачається. Для забезпечення стабільності економіки, безпеки суспільства, захисту прав споживачів та розвитку конкуренції існує об'єктивна необхідність правового регулювання підприємницької діяльності за допомогою системи

специфічних методів та засобів, але слід чітко регламентувати межі цього впливу, його мотиви, конкретизувати заходи, порядок їх реалізації та аналіз наслідків застосування.

Література

1. Общая теория государства и права. Академический курс: В 2 т. / [под ред. М. Н. Марченко]. — М.: Изд-во "Зерцало", 1998–1998. — Т. 2: Теория права. — 1998. — 620 с.
2. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. — М.: БЕК, 1995. — 311 с.
3. Общая теория права и государства: учебник для студ., обучающихся по спец. "Юриспруденция" / [В. С. Афанасьев, А. П. Герасимов, В. И. Гойман и др.]; под ред. В. В. Лазарева. — М.: Юрист, 1999. — 517 с.
4. Галаган А. А. История предпринимательства российского. От купца до банкира / А. А. Галаган. — М.: Ось-89, 1997. — 160 с.
5. Долишний М. Модели государственного регулирования в рыночной экономике / М. Долишний, М. Козориз // Экономика Украины. — 1999. — № 6. — С. 13–22.
6. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко, Ю. Г. Тормоса, Т. О. Стеценко. — К.: Київ. нац. економ. ун-т, 2000. — 316 с.
7. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса / Ю. А. Тихомиров. — М.: Юринформцентр, 1998. — 798 с.
8. Козлов Ю. М. Административное право: Учебник для студ. вузов, обуч. по специальности "Юриспруденция" / Ю. М. Козлов, Д. М. Овсянко, Л. Л. Попов; под ред. Л. Л. Попова. — М.: Юрист, 2002. — 697 с.
9. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. У 2 т. / Ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова). — К.: Юрид. думка, 2004–2004. — Т. 1: Загальна частина. — 2004. — 584 с.

Визначено роль системного та інституціонального підходів у вивченні правового регулювання підприємницької діяльності, відзначено основні перспективи та проблеми застосування зазначених підходів при характеристиці економічної політики держави.

Определена роль системного и институционального подходов в изучении правового регулирования предпринимательской деятельности, отмечены основные перспективы и проблемы применения указанных подходов при характеристике экономической политики государства.

Is determined the role of systemic and institutional approaches to the study of the legal regulation of business, are also shown on the main prospects and problems of application of these approaches to characterize the economic policy.

Надійшла 25 лютого 2014 р.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 108–113

Досліджується діяльність недержавних суб'єктів в адміністративно-правовому просторі, що спрямована на створення умов для врахування інтересів громадськості, а також вплив державного управління на сучасні інформаційні процеси та явища.

Останніми роками в системі національної безпеки нашої країни істотно зросла роль інформаційної безпеки, яка, на думку фахівців, у ХХІ ст. вийде на передній план. Забезпечення свободи слова, відкритість органів державної влади для громадського контролю є необхідними передумовами побудови в Україні громадянського суспільства, зростання ролі засобів масової інформації, політичних партій, громадських організацій, які створюють надійну систему зворотних зв'язків між владою і громадянами.

У сучасному інформаційному суспільстві система забезпечення інформаційної безпеки України створюється і розвивається відповідно до Конституції України та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. Основою цієї системи є органи, сили та засоби забезпечення інформаційної безпеки, які здійснюють комплекс адміністративно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, та інших заходів, спрямованих на забезпечення стійкого функціонування системи державного управління.

Нормативно-правові засади побудови, поточної діяльності та розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки України на сьогодні складають: Конституція України, Закон України “Про основи національної

безпеки України”, інші законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері.

Під системою забезпечення інформаційної безпеки варто розуміти систему інформаційно-аналітичних, теоретико-методологічних, адміністративно-правових, організаційно-управлінських, спеціальних та інших заходів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку об'єктів інформаційної безпеки, а також інфраструктури її забезпечення [10, 158].

Однією з основ формування і функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки є створення та забезпечення діяльності недержавних органів та організацій.

Багатоаспектність проблематики впливу недержавних органів та організацій у формуванні та реалізації державної політики в інформаційній сфері відображена у працях вчених і практиків у галузі права, державного управління та інформатизації суспільних процесів В. Алексеєва, Б. Кормича, В. Ліпкана, О. Олійника, О. Поляруша та ін.

Сутність цієї проблеми полягає в тому, що для подолання негативних явищ і процесів в інформаційній сфері необхідне залучення недержавних організацій.

Переважає більшість дослідників вважає, що забезпечення активної участі суб'єктів недержавного характеру у розв'язанні проблем

як національної безпеки, так і її складової, інформаційної безпеки, можливе лише на основі формування і розвитку громадянського суспільства.

Розглянемо організаційно-правові засади участі недержавних органів та організацій, які діють у сфері захисту інформаційної безпеки. Задля досягнення мети дослідження його завданнями визначаються:

- розгляд гносеологічних і соціокультурних аспектів функціонування суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки недержавного характеру;
- розкриття їх можливостей та роль у процесі реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави.

Інформаційна безпека полягає у створенні відповідних умов інформаційних процесів. Ці умови створюються в процесі життєдіяльності як держави, так і суспільства, і не завжди вимагають наявності у суб'єктів цієї діяльності владних повноважень. Будь-яка особа може захищати свої інформаційні права в судовому порядку, брати участь у політичному процесі, виборах з метою впливу на прийняття державою необхідних рішень [9, 139].

Учені Національного інституту стратегічних досліджень наголошують: "Саме громадянське суспільство є інтегратором, реально спроможним гармонізувати інтереси населення країни в цілому та його окремих соціальних груп, ключовим, на рівні з державою, суб'єктом реформування суспільства. На порядку денному в Україні — активізація розвитку громадянського суспільства як ключового суб'єкта здійснення нового суспільного договору. Реалізація стратегічних напрямів вітчизняного державотворчого процесу вимагає нових підходів та нового ставлення до питань підвищення участі громадян у процесі прийняття суспільно-політичних рішень, орієнтації на посилення соціотворчої громадської активності і розвиток культури громадськості" [13, 45].

Філософський аналіз, зазначає О. Дзюбань, свідчить про те, що в найширшому розгляді цієї проблеми розуміється "суспільство в цілому". Як суб'єкт забезпечення націо-

нальної безпеки, воно має багаторівневу диференціацію: рівень органів державної влади, рівень інститутів держави, рівень суспільно-політичних та громадсько-політичних об'єднань, рівень творчих об'єднань громадян, рівень окремих громадян [8, 273].

Додають актуальності досліджуваній проблемі такі висновки й прогнози вчених: поступальний розвиток соціальних форм життєдіяльності приводить до їхньої диференціації, виокремлення сфери управління як окремої галузі суспільної діяльності. За такої ситуації держава поступово передає, а інститути громадянського суспільства, відповідно, перебирають на себе повноваження контролю над сферами соціальної життєдіяльності [14, 391]. За висновком дослідників безпечної проблематики, в умовах поглиблення глобалізаційних процесів слід очікувати послаблення ефективного впливу національної держави на соціальну сферу. При цьому вони припускають думки, що загальне спрямування зміни національної системи соціального захисту людини, суспільства й держави визначатиметься еволюцією європейської соціальної моделі [11, 156].

Б. Кормич звертає увагу на те, що більшість інститутів громадянського суспільства не є формалізованими, а в українських реаліях взагалі і саме суспільство не відрізняється структурованістю, тому розкриття функцій цілого ряду подібних інституцій у рамках правового дослідження є доволі проблематичним. Можна лише констатувати їх наявність та існування певного впливу на суспільні відносини [9, 143].

В. Алексєєв у дослідженні "Взаємовідносини держави та суспільства в Україні: управлінський аспект" наголошує: "...через різне бачення вчених місця і ролі держави щодо подальшого розвитку суспільства та за відсутності чіткої стратегії взаємовідносин між суб'єктами та об'єктом державного управління, цей процес не просувається далі наукових дискусій. ...через відсутність сучасної ідеології державного управління ХХІ ст., яка мала б формуватися на засадах життєзабезпечення суспільства, у програмних заявах політиків замість практичного розв'язання нагальних

потреб громадян лише наголошується на пріоритетах прав і свобод людини без конкретизації визначення механізмів застосування практичних заходів” [5, 6].

Громадянське суспільство має створювати багаторівневу та багатофункціональну соціальну інфраструктуру, в якій знайшли б своє втілення інтереси всіх груп і верств населення [12, 65].

Підвищення ролі інституцій громадянського суспільства у сфері забезпечення інформаційної безпеки тісно пов'язане з підвищенням ролі та відповідальності державно-владних структур в управлінському процесі, розширенні прав громадських організацій, встановленні політичного партнерства між ними та державними органами.

Тема активного залучення до забезпечення інформаційної безпеки широких кіл громадськості, з якими органам державної влади потрібно узгоджувати механізми забезпечення загальнодержавних інтересів, є надзвичайно актуальною і зумовлює необхідність обговорення й відпрацювання комплексних заходів щодо вдосконалення взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства для подолання негативних явищ із забезпечення інформаційної безпеки.

Нині співпраця держави і громадянського суспільства вже не є виключно завданням національного рівня. До цього процесу активно долучаються і міжнародні організації, що не тільки сприяє посиленню соціального діалогу в окремих державах, а й дає можливість розбудовувати стабільні відносини між державами на єдиних ціннісних засадах — захисту прав людини, верховенства права та демократії. У свою чергу, це зумовлює активізацію діалогу влади та громадських організацій, підвищує його якість, ефективність взаємодії сторін, що сприяє зміцненню потенціалу демократії і соціальних засад соціального розвитку.

Необхідно формувати та постійно вдосконалювати недержавну систему стримання і протидії у діяльності всіх гілок влади, законодавчо закріпити існування та принципи діяльності такої системи. Цього можна досягти лише за участі в цьому процесі широких мас населення, організованих у систему недерж-

жавних суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки [12, 66].

Включення інститутів громадянського суспільства у систему захисту інформаційної безпеки забезпечує вирішення ряду важливих завдань.

По-перше, забезпечується участь громадськості у прийнятті рішень з питань інформаційної безпеки. По-друге, введення інститутів громадянського суспільства в механізм політики інформаційної безпеки забезпечує процес залучення громадян у розв'язанні проблем інформаційної безпеки, їхню активну позицію з відповідних питань.

Таким чином, втілюються в життя принципи забезпечення національної безпеки, передбачені у розділі I Концепції національної безпеки України, а саме:

- пріоритет прав людини;
- додержання балансу інтересів особи, суспільства та держави, їхня взаємна відповідальність.

Так реалізувалося передбачене Концепцією адміністративної реформи запровадження механізму контролю за функціонуванням виконавчої влади з боку суспільства через інститути парламентської і прямої демократії [4].

Неурядові організації — це важливий елемент громадянського суспільства. Незалежні аналітичні центри юридично є неприбутковими громадськими організаціями, які здійснюють діяльність відповідно до Закону України “Про громадські об'єднання” [2]. Неурядові аналітичні центри, по суті, є посередниками між владою і суспільством. Вони виявляють больові точки та проблеми розвитку, пропонують шляхи їх вирішення; трансформують ідеї в реальну політику.

Роль неурядових аналітичних центрів як генераторів нових ідей та альтернативних підходів є особливо важливою на перехідних етапах, коли відбуваються глибокі внутрішні трансформації у всіх сферах суспільного життя.

Неурядові аналітичні центри є також інструментом громадського контролю, вони впливають і на визначення цілей та цінностей суспільства. Їх потенціал, як посередника та ефективного каналу зв'язку між інтелекту-

альним середовищем і державними органами та суспільством, важко переоцінити.

Неурядові аналітичні центри — важливий інструмент громадського контролю за діями влади. Важлива їхня роль і у визначенні цілей та цінностей суспільства, формуванні громадської думки з актуальних для країни питань. Така практика зрозуміла та прийнятна в усіх розвинених демократичних державах.

Основний законодавчий акт, що регулює діяльність громадських організацій у державі — Закон України “Про громадські об’єднання” [2], дуже мало уваги приділяє саме механізмам співпраці цих організацій з інститутами публічної влади при формуванні державної політики, в тому числі і політики інформаційної безпеки.

Проте, нормативне визначення громадського об’єднання як добровільного об’єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (ст. 1 Закону України “Про громадські об’єднання”), передбачає можливість такого об’єднання бути ефективним чинником політики інформаційної безпеки, оскільки інформаційна безпека людини та суспільства саме і полягає у забезпеченні захисту та реалізації прав, свобод і законних інтересів у сфері інформаційних відносин. Таким чином, будь-яке громадське об’єднання, що ставить на меті активну участь в інформаційних відносинах, цілком правомірно може розглядатися як елемент механізму інформаційної безпеки.

До функцій громадських організацій, які є громадським об’єднанням, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи (ст. 1 Закону України “Про громадські об’єднання”), можна віднести:

- розробку програм, концепцій, моніторинг інформаційних процесів;
- сприяння втіленню в життя рішень державних органів, безпосередня реалізація проектів і програм в інформаційній сфері.

Аналіз нормативно-правової бази, що регламентує участь недержавних суб’єктів як

структурних елементів системи забезпечення інформаційної безпеки, дає підстави виокремити такі її основні форми, як:

- участь у роботі консультативно-дорадчих органів при органах державного управління в інформаційній сфері;
- участь у публічних громадських обговореннях, що проводяться органами державного управління в інформаційній сфері;
- участь у вивченнях громадської думки, що проводяться органами державного управління в інформаційній сфері;
- направлення органам державного управління в інформаційній сфері інформаційних запитів та скарг в ході громадського контролю за їх діяльністю, а також скарг та заяв про інформаційні правопорушення в процесі громадського контролю за дотриманням законності в інформаційній сфері;
- направлення органам державного управління в інформаційній сфері заяв (клопотань) про задоволення прав та законних інтересів у цій сфері [7, 34].

Розширення участі недержавних суб’єктів в державному управлінні інформаційною сферою також можливе шляхом:

- делегування в ході реформи місцевого самоврядування повноважень виконавчої влади в інформаційній сфері, що виконуються районними державними адміністраціями, виконавчим органам відповідних місцевих рад;
- надання громадським радам при органах державного управління повноважень здійснювати громадський контроль за діяльністю цих органів з правом адміністративного та судового оскарження їх незаконних дій та рішень, здійснювати незалежний громадський моніторинг ефективності реалізації цими органами державної політики у підвідомчих їм галузях та сферах [6, 129].

З точки зору забезпечення налагодженої ефективної діяльності урядових структур України доцільним є використання потенціалу неурядових організацій в інтересах держави: пряме замовлення необхідних досліджень

з його оплатою бюджетними коштами. Шляхом аналізу результатів роботи аналітичного центру за визначеною тематикою можемо дійти висновків про джерела, якості та кількість інформації, що обробляється центром, його можливості, вплив тощо.

Фактичною реальністю сучасної України є відсутність правового регулювання відносин у сфері державної політики інформаційної безпеки та визначення правових механізмів взаємодії і співпраці державних інститутів з політичними партіями та громадськими організаціями. Найактуальнішою проблемою залишається необхідність на легітимно визначених концептуальних засадах розробка і прийняття Закону України "Про інформаційну безпеку України". На рівні законів доцільно визначити систему правового регулювання стосовно: недержавного забезпечення національної безпеки та її інформаційної складової; засад громадського контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування.

На законодавчому рівні потребують врегулювання діяльності в Україні закордонних урядових і неурядових представництв, фондів, аналітичних центрів та інших осередків, а також вітчизняних організацій, що розробляють та поширюють проекти і програми реформування політичних, економічних, соціальних тощо сфер життєдіяльності суспільства і держави за рахунок фінансування державними і недержавними структурами зарубіжних країн. Вирішення цих питань зумовлено необхідністю захисту національних інтересів громадян, суспільства і держави від негативних інформаційних та інформаційно-психологічних впливів.

Література

1. Конституція України // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

2. Закон України "Про громадські об'єднання" від 22 березня 2013 р. № 4572-VI // ВВР України. — 2013. — № 1. — Ст. 1.

3. Закон України "Про інформацію" від 02.10.92 р. // ВВР України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

4. Закон України "Про основи національної безпеки" № 964-IV від 19.06.2003 р. // ВВР України. — 2003. — № 39. — Ст. 31.

5. Алексеев В. М. Взаємовідносини держави та суспільства в Україні: управлінський аспект: Монографія / В. М. Алексеев. — Чернівці: Технодрук, 2010. — 524 с.

6. Бурило Ю. П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. П. Бурило. — К., 2008. — 215 с.

7. Бурило Ю. П. Участь недержавних суб'єктів у здійсненні державного управління інформаційною сферою // Правова інформатика. — 2007. — № 4. — С. 34.

8. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення): Монографія / О. П. Дзьобань. — Х.: Константа, 2006. — 440 с.

9. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посіб. / Б. А. Кормич. — К.: Кондор, 2008. — 382 с.

10. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навч. посіб. — К.: КНТ, 2006. — 280 с.

11. Паламарчук М. О. Демократичне управління сектором безпеки України: перспективи розвитку / М. О. Паламарчук // Стратегічні пріоритети. — 2012. — № 2. — С. 155–159.

12. Поляруш О. О. Інститути громадянського суспільства як засіб реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України / О. О. Поляруш // Інформація і право. — № 1(1). — 2011. — С. 66.

13. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу від 03.06.2010 р. (з Експертною доповіддю НІСД "Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації" / Уклад. А. В. Єрмолаєв. — К.: НІСД, 2010. — 128 с.

14. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченка. — К.: НІСД, 2004. — 648 с.

Завдяки двосторонньому інформаційному обміну, що відбувається в процесі громадських обговорень, проведення конференцій, форумів, громадських слухань, круглих столів, дебатів, дискусій, представники громадськості мають можливість вплинути на діяльність органів управління в процесі зво-

ротного зв'язку. Така взаємодія сприяє формуванню та реалізації державної інформаційної політики в інтересах суспільства, а громадська участь у формуванні та реалізації державної політики, використання потенціалу неурядових організацій в інтересах держави, набуває більшої ефективності і дієвості.

Благодаря двустороннему информационному обмену, происходящему в процессе общественных обсуждений, проведению конференций, форумов, общественных слушаний, круглых столов, дебатов, дискуссий, представители общественности имеют возможность повлиять на деятельность органов управления в процессе обратной связи. Такое взаимодействие способствует формированию и реализации государственной информационной политики в интересах общества, а общественное участие в формировании и реализации государственной политики, использование потенциала неправительственных организаций в интересах государства, приобретает большую эффективность и действенность.

Due to the bilateral exchange of information that occurs in the course of public hearings, conferences, forums, public hearings, round tables, debates, discussions, members of the public have the opportunity to influence the activities of management in the process of feedback. This interaction promotes the formation and implementation of public information policy in the public interest and public participation in the formulation and implementation of public policy, using the capacity of NGOs in the public interest, becomes more efficient.

Надійшла 6 лютого 2014 р.

ПИТАННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 114–117

Наведено аналіз проблем інформатизації органів Прокуратури України та розвитку інформатизації як ефективного засобу підвищення прокурорської діяльності.

Виконання визначених завдань органами Прокуратури України безпосередньо пов'язане з аналізом різноманітної інформації, оскільки діяльність органів Прокуратури України включає в себе “підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. На прокуратуру не може покладатися виконання функцій, не передбачених Конституцією України і цим Законом. Діяльність органів прокуратури спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань” [4].

Очевидно, що чим більш достовірна та повна інформація надходить до органів прокуратури, враховуючи оперативність її надходження та здійснення аналізу, тим вищою є ймовірність прийняття правильного управлінського рішення, на яке інколи закон та обставини відводять прокурору обмежений час.

Прийняття правильних, науково обґрунтованих рішень у визначений законом проміжок часу не буде ефективним без належного інформаційного забезпечення органів

прокуратури, без використання сучасних інформаційних технологій.

Дослідженню інформаційного забезпечення органів Прокуратури України значної уваги не приділялось, але науковим підґрунтям для розкриття цієї проблематики є праці таких науковців, як І. Арістов, К. Беляков, М. Ануфрієв, О. Бандурка, Р. Калюжний, М. Корнієнко, В. Мацюк, В. Цимбалюк та ін.

Окреслимо зміст інформатизації органів Прокуратури України, ґрунтуючись на їхніх цілях та завданнях.

Інформатизація прокурорської діяльності є актуальним і важливим напрямом підвищення ефективності діяльності органів прокуратури. Досі присутність комп'ютерних технологій у прокурорській діяльності в Україні проявлялась лише в окремих сферах прокурорської діяльності, в забезпеченні прокурорських структур комп'ютерною технікою із загальним, не специфічним, програмним забезпеченням, що об'єднані в локальні комп'ютерні мережі та часто застосовуються як універсальні друкарські машинки з пам'яттю. Визнання серед прокурорських співробітників здобули також різноманітні загальнодоступні інтернет-пошукові системи для здобуття правової інформації, засоби комунікації масового застосування, як-то: електронна пошта, інші інформаційно-комунікаційні ресурси в Інтернет. Природно, що відсутність ефективних спеціальних програмних засобів, підтриманих організаційно

та нормативно, для охоплення різнобічної прокурорської діяльності, серед застосованих комп'ютерних інформаційних технологій, поки що не дає можливості істотно впливати на розвиток організаційно-управлінських структур Прокуратури України [1]. У зв'язку з цим питання інформатизації органів Прокуратури України мають бути вирішені якомога швидше.

Поняття інформатизації є комплексним, охоплює різні сфери суспільних відносин і, згідно зі ст. 1 Закону України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" від 04.02.98 р. № 75/98-ВР, визначається як "сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі організації, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, створених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки" [2, 104].

За визначенням, що наводить О. Денісова [3], "інформатизація — сукупність взаємозв'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що мають на меті створити умови для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства завдяки розробці, розвитку й використанню інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, які ґрунтуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки". "Інформатизація" та "комп'ютеризація" не є тотожними поняттями, хоча і вживаються часто разом у контексті для позначення процесів застосування комп'ютерів та впровадження технологій, що забезпечують автоматизацію інформаційних процесів. На відміну від комп'ютеризації, інформатизація є особливим широкоаспектним процесом, що передбачає створення оптимальних умов (у тому числі виробничих, організаційних, науково-технічних, правових) для комплексного застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформатизація прокурорської діяльності в сучасних умовах має бути спрямована на виконання таких завдань:

- По-перше, підвищити рівень здійснення аналізу стану законності та правопорядку шляхом використання автоматизованих систем узагальнення та обробки накопиченої інформації в органах прокуратури.
- По-друге, підвищити оперативність перевірки достовірності оброблюваної інформації. Це можливо завдяки поширенню застосування автоматизованого зіставлення отриманих даних з різних джерел.
- По-третє, спростити існуючу систему діловодства шляхом поширення використання комп'ютерної техніки, інформаційних систем для здійснення окремих контрольних функцій виконання різних документів, їх створення та знищення.
- По-четверте, запровадити єдину методологію автоматизованого збору, зберігання, використання та обробки інформації, яка потрібна для вирішення завдань, які стоять перед органами прокуратури.
- По-п'яте, забезпечити високу оперативність доступу до інформації прокурорсько-слідчим працівникам та створити можливості для її оперативного оброблення та використання.

Виконання таких завдань потрібно починати з правового, потім організаційного та технічного їх забезпечення. Подальший розвиток інформатизації прокурорської діяльності варто почати з розроблення та прийняття Концепції інформатизації Прокуратури України, яка розробляється Академією Прокуратури України.

Така програма має містити цілі та завдання, які потрібно вирішити в процесі використання інформаційних автоматизованих систем в діяльності органів Прокуратури України. Зокрема, як ми вважаємо, метою Концепції інформатизації органів Прокуратури України має бути створення єдиної інформаційної системи, що здатна повно та оперативно задовольняти потреби в інформації органи прокуратури всіх рівнів.

На всій території України має бути створено єдине інформаційне середовище органів

Прокуратури України, що повинно включати певні інформаційні автоматизовані системи, які здатні повно та оперативно задовольняти потреби в інформації органів прокуратури на всіх рівнях.

Єдине інформаційне середовище органів прокуратури має бути трирівневим. Перший рівень інформаційного середовища має утворюватися Генеральною прокуратурою України. На цьому рівні має бути також зосереджена інформація, яка утворюється на другому і третьому рівнях. Другий рівень включає в себе інформацію регіональних прокуратур на рівні областей, а третій рівень – міських, районних у містах та районних прокуратур.

Зазначені три рівні інформаційного середовища органів прокуратури мають складатися з окремих локальних баз даних на кожному територіальному рівні з подальшою інтеграцією цих даних до єдиної автоматизованої системи. Це дасть можливість колективно використовувати дані, які містяться в єдиному інтегрованому банку даних, оперативно отримувати відповідну інформацію.

Інформатизація органів прокуратури також повинна передбачати створення автоматизованих робочих місць працівників органів прокуратури. Такі робочі місця мають бути створені за кожним функціональним напрямом діяльності працівника, передбачати формування локальних баз даних та програмно-технічні засоби їх забезпечення (наприклад, у сфері діловодства, нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні, у сфері захисту прав і свобод громадян та інтересів держави, протидії корупції та злочинності у сфері транспорту тощо).

Розвиток інформатизації органів прокуратури має безперечні перспективи, у тому числі і як напрям науково-практичних досліджень, що супроводжується формуванням відповідної вітчизняної наукової школи – право-

вої інформатики прокурорської діяльності. Наукова школа мала б створити теоретичні підвалини для системного розв'язання проблеми автоматизації та інформаційного забезпечення правотворчості, правозастосування та відповідної професійної освіти, науково обґрунтованого переходу від комплексної комп'ютеризації до системної інформатизації діяльності Прокуратури України [1].

Отже, інформатизація в органах прокуратури — це процес створення оптимальних умов (організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів) для комплексного використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності органів Прокуратури України. Сучасний стан розвитку інформаційних технологій дає підстави констатувати, що ефективне виконання органами прокуратури завдань та прокурорсько-слідчими працівниками службових обов'язків неможливе без використання автоматизованих систем, сучасної комп'ютерної техніки.

Література

1. Наукова діяльність в Академії прокуратури України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/conception_scientific_activity.html?_m=publications&_t=rec&id=1006
2. Кравчук В. Інформатизація як засіб підвищення ефективності діяльності прокуратури / В. Кравчук. — Публічне право. — 2011. — № 1. — С. 103–107.
3. Денісова О. О. Інформаційні системи і технології в юридичній діяльності. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://readbookz.com/book/218/8455.html>
4. Конституційні функції прокуратури України / Прокуратура Донецької області. Офіційний веб-портал [Інформація. Довідкові матеріали]. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.don.gp.gov.ua/ua/materials.html?_m=publications&_t=rec&id=119461

Сучасний стан розвитку інформаційних технологій дає підстави констатувати: ефективне виконання органами прокуратури завдань та прокурорсько-слідчими працівниками службових обов'язків неможливе без використання комп'ютерних систем з сучасним спеціалізованим програмним забезпеченням.

Современное состояние развития информационных технологий позволяет констатировать: эффективное выполнение органами прокуратуры задач и прокурорско-следственными работниками служебных обязанностей невозможно без использования компьютерных систем с современным специализированным программным обеспечением.

The current state of information technology can state that effective implementation of the objectives of the prosecutor's offices and prosecutors and investigators duty is not possible without the use of computer systems with advanced specialized software.

Надійшла 15 квітня 2014 р.

ОСНОВОПОЛОЖНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 118–121

Розглянуто основоположні засади державного регулювання інвестиційної діяльності: правові, організаційні та ін. Основу розгляду становить механізм регулювання, який запроваджено в Україні.

Явище “інвестиційна діяльність” є надзвичайно складним, оскільки в реальному житті держави (соціуму) воно охоплює найрізноманітніші сфери, галузі економічного життя: сферу науково-технічного, інноваційного прогресу; сферу державного управління економікою в цілому; сферу фінансово-банківської діяльності; сферу комерційної діяльності підприємств; сферу ціноутворення та ін. [4; 5, 5]. З одного боку, ці сфери є певним чином автономними, специфічними, а, з другого — вони тісно взаємодіють, є взаємозалежними. Звідси велику роль відіграє саме державне регулювання інвестиційних процесів як в окремих сферах економічної, господарської діяльності, так і в усьому народногосподарському комплексі загалом.

Провідна роль держави з-поміж усіх суб'єктів інвестиційного процесу об'єктивно обумовлена саме тим, що держава володіє найбільшими фінансово-матеріальними, людськими ресурсами, організаційними важелями та іншими складовими.

Держава в інвестиційній політиці і діяльності є до того ж специфічним і унікальним суб'єктом:

1) вона є сама інвестором, що може вкласти кошти у будь-які (як правило великі) міжнародні та внутрішньодержавні проекти);

2) вона є великим об'єктом інвестицій, які приймає відповідно до державних інвестиційних політики і програм;

3) вона часто є виконавцем конкретних робіт, постачальником товарно-матеріальних цінностей, проектною документації і т. ін.

Однак, головне, як підкреслює, зокрема, Т. В. Майорова, “держава здійснює свої функції як суб'єкт інвестиційної діяльності через державну інвестиційну політику, завданням якої є розвиток інвестиційної діяльності, спрямований на створення привабливого інвестиційного середовища та суттєвого нарощування обсягів інвестицій” [2, 17]. Українські дослідники О. І. Бланк, П. В. Дзюба, В. Г. Федоренко та ін. часто при цьому вживають термін “інвестиційний клімат”, під яким розуміють найсприятливіші умови щодо інвестування, здійснення інвестиційних планів і проектів.

Загалом держава сповна відповідає за так звану інвестиційну стратегію, під якою В. Г. Федоренко, зокрема, розуміє “систему вибраних довгострокових цілей і засобів їх досягнення, що реалізуються в інвестиційній діяльності підприємства” [8, 20].

У свою чергу інвестиційна стратегія визначається такими основними критеріями:

а) висока узгодженість з фінансовими ресурсами, які можуть бути спрямовані на інвестиції (плани, програми й окремі проекти);

б) ефективність (узгодженість) результатів і реальних витрат на їх досягнення;

в) визначеність за відповідними термінами, що пов'язані із досягненням конкретної мети;

г) максимальна оптимальність, що сто-сується поєднання очікуваного досягнення потрібної (прогнозованої) прибутковості та можливих ризиків і визначеності майбутнього періоду [8, 20].

Важливо при цьому нагадати доречно визначення видатного економіста А. Сміта відносно того, що “держава виконує лише ті функції (в інвестуванні. — *М. III.*), які не може виконати окремий індивід або робить він це економічно неефективно” [3, 110].

Проблема державного регулювання інвестиційної діяльності багато в чому обумовлена класифікацією інвестицій, їх характером і особливостями. Маємо обов’язково брати до уваги таку їх класифікацію:

а) за об’єктом вкладання:

- реальні інвестиції (кошти у матеріальні і нематеріальні активи);
- фінансові інвестиції (цінні папери, депозити, цільові банківські вклади);

б) за ступенем ризику:

- безстрокові (в Україні облігації внутрішньої позики, короткострокової дії);
- ризикові (інвестиції з припустимим, критичним та катастрофічним рівнем);

в) за регіональним аспектом:

- внутрішні (господарська діяльність певної держави);
- зовнішні (інвестування поза межами певної держави);

г) за характером участі (дії) інвестора:

- прямі (особиста участь інвестора в інвестуванні);
- непрямі (за участю фінансових попередників);

д) за періодом інвестування:

- короткострокові (до року);
- середньострокові (від 1 до 3-х років);
- довгострокові (понад 3 роки);

е) за формами власності:

- приватні (кошти громадян, підприємств недержавної форми власності);
- державні (бюджетні кошти, кошти держустанов і підприємств);
- змішані (дві попередні форми);

ж) за характером практичного використання капіталу інвестування:

- початкові інвестиції (їх капітал уперше сформовано);
- реінвестиції (вкладання капіталу, вивільненого з попередніх інвестицій);
- дезінвестиції (капітал, вивільнений з інвестиційної діяльності загалом).

Викладена вище класифікація є базисом для формування державної інвестиційної політики загалом, та формування конкретних планів і проектів інвестиційної діяльності.

Провідна роль держави у формуванні та практичному здійсненні державної інвестиційної політики закріплюється, як правило, юридично. В Україні, зокрема, це зроблено Законом України “Про інвестиційну діяльність” [6], в якому міститься навіть окремий розділ III “Державне регулювання інвестиційної діяльності”. Спеціальні статті цього розділу містять: цілі державного регулювання інвестиційної діяльності (ст. 11); форми державного регулювання інвестиційної діяльності (ст. 12); порядок прийняття рішень щодо республіканських державних інвестицій (ст. 13); порядок розміщення державного замовлення на виконання робіт у капітальному будівництві (ст. 14); державна експертиза інвестицій (ст. 15); регулювання інвестиційної діяльності Верховною Радою Кримської АРСР та місцевими радами народних депутатів (ст. 16); ціноутворення в інвестиційній діяльності (ст. 17).

У згаданому Законі України зазначено, що “Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики” (ст. 11).

Українські економісти О. А. Кириченко і С. А. Єрохін роль держави в інвестиційній діяльності вбачають не лише як координаційну, а й, головним чином, як стимулятор інвестиційної діяльності [1]. “Важливим аспектом державної інвестиційної політики, — зазначають вони, — є розвиток системи захисту інвестиційних капіталів інвесторів. З урахуванням цього збільшення обсягу інвестицій залежатиме від покращання макроекономічної ситуації в Україні в цілому та від

розробки центральними, регіональними органами і органами місцевого самоврядування дієвих механізмів удосконалення економічного, нормативно-правового, інформаційного забезпечення, пов'язаного з державним управлінням інвестиційною діяльністю як потужним стимулятором розвитку ринкових відносин” [1, 75].

Враховуючи, що інвестиційний процес сам по собі є багатоаспектним, має різні напрями інвестування, у кожній державі є власні державні органи та спеціальні установи, що регулюють ці процеси. В Україні, зокрема, це: Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів та інші галузеві міністерства (відповідно до їх функцій), Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Державне агентство України з інвестицій та інновацій, Антимонопольний комітет, Українська фондова біржа.

Кожний із зазначених органів має власні, лише йому притаманні функції в інвестуванні. За важливістю безпосереднього впливу на інвестиційні процеси це має такий вигляд:

- Національний банк України (центральний банк України), який, крім загальної фінансової політики в державі, координації банківської діяльності тощо, “здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій” [1, 79].

- Антимонопольний комітет України. Головне завдання — забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Він бере активну участь у формуванні та реалізації конкурентної політики України.

- Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Вона тісно співпрацює з органами регулювання ринку капіталів інших країн, з міжнародними організаціями та іноземними інвесторами тощо.

- Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг дбає про проведення єдиної політики держави у сфері надання фінансових послуг, сприяє інтеграції у європейський та світовий ринки фінансових послуг і т. ін.

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади в інвестиційній сфері є державне агентство України з інвестицій та інновацій. Основними його функціями є:

- а) участь у формуванні та забезпеченні практичної реалізації державної політики у сфері інвестицій та інвестиційної діяльності;

- б) формування дієвої національної інноваційної системи для забезпечення проведення ефективної державної інноваційної політики;

- в) координація діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності [2, 19].

Важливо при цьому, що, відповідно до своїх завдань та функцій [7], політика держінвестицій: розробляє та подає пропозиції щодо формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестицій та інвестиційної діяльності; визначає розміри бюджетних коштів, що пов'язані з інвестиційними програмами і проектами; займається розробкою пропозицій по фінансовій підтримці суб'єктів інвестиційної діяльності; займається залученням у вітчизняну економіку зовнішніх іноземних інвестицій; формує базу даних на інвестиційні, у тому числі міжнародні проекти і програми; визначає порядок конкурсного відбору інвестиційних програм і проектів та ін.

Відтак, саме державі відводиться пріоритетна роль у формуванні та реалізації інвестиційної політики. Це — світова практика.

Література

1. Кириченко О. А. Інвестування: Підруч. / О. А. Кириченко, С. А. Єрохін. — К.: Знання, 2009. — 573 с.
2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: Підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Майорова. — К.: Центр учбової л-ри, 2009. — 472 с.

3. Основи економічної теорії / За ред. С. В. Мочерного [Текст]. — К.: Вид. центр "Академія", 1997. — 463 с.

4. Петришина Н. Функції держави в економічних системах / Н. Петришина // Банківська справа [Текст]. — 2007. — № 2. — С. 67–83.

5. Польшаков В. І. Інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. [Текст] / В. І. Польшаков, Н. В. Ткаленко. — К.: Кондор, 2009. — 172 с.

6. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. № 1560-XII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

7. Закон України "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій" від 03.06.1992 р. // Закони, постанови та інші акти, прийняті Верховною Радою на п'ятій сесії (січень-липень 1992 р.) [Текст]. — К., 1992. — Ч. 2.

8. Федоренко В. Г. Инвестознaвство: Підруч. / В. Г. Федоренко. — 2-ге вид., переробл. [Текст]. — К.: МАУП, 2002. — 408 с.

В інвестиційній діяльності серед усіх суб'єктів цього процесу домінуючу роль відіграє держава. Від неї вимагається максимально вивірено формувати інвестиційну політику та стимулювати усіх її учасників до ефективних дій як у власній країні, так і поза її межами.

В инвестиционной деятельности всех субъектов этого процесса доминирующую роль играет государство. От него требуется максимально выверено формулировать инвестиционную политику и стимулировать всех ее участников к эффективным действиям как в собственной стране, так и за ее пределами.

In investing activities of all entities that process dominated by the state. It is required to formulate a maximum calibrated investment policy and encourage all participants to act effectively within your own country and abroad.

Надійшла 27 лютого 2014 р.